

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav české literatury a literární vědy

Diplomová práce

Anna Vandasová

JAN ZAHRADNÍČEK V LETECH AKORDU
JAN ZAHRADNÍČEK IN HIS AKORD YEARS

Praha 2011

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jan Wiendl, Ph.D.

Děkuji doc. PhDr. Janu Wiendlovi, Ph.D. za mnoho přínosných podnětů, spolupráci a čas, který této diplomové práci věnoval.

Anna Vandasová

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13. 12. 2011

Anna Vandasová

ABSTRAKT

Diplomová práce se věnuje postavě českého básníka Jana Zahradníčka v době, kdy vedl literární časopis Akord, a rozboru této činnosti. Jádro práce předchází kapitoly uvádějící do problematiky života a díla básníka a poskytující základní informace o předchozím období revue. Následně se snažíme přiblížit, jak Zahradníček časopis řídil a s jakými nepříznivými okolnostmi se potýkal za probíhající okupace a po osvobození. Charakterizujeme základní obsah jednotlivých ročníků, rubriky a jejich proměny a činnost nejvýznamnějších přispěvatelů. Důležitým výstupem je bibliografie Zahradníčkem redigovaného Akordu v letech 1940-1948, jmenný rejstřík a věcný rejstřík.

Klíčová slova: Jan Zahradníček, Akord, poezie, časopis, bibliografie, věcný rejstřík, jmenný rejstřík

ABSTRACT

The thesis focuses on Jan Zahradníček, a Czech poet, at the time when he was the editor of Akord, a literary magazine, and provides an analysis of this activity. The core of the thesis is preceded by chapters introducing the issues of the poet's life and work and providing basic information about the previous period of the magazine. Then I try to expound how Zahradníček edited the magazine and against what unfavourable circumstances he had to fight during the occupation and after the liberation. I characterize the basic contents of individual volumes, sections and their changes, and the texts of the most significant contributors. An important part of the thesis is a bibliography of Zahradníček's Akord of 1940-1948, a name index and a subject index.

Keywords: Jan Zahradníček, Akord, poetry, magazine, bibliography, subject index, name index

OBSAH

1. Úvod.....	8
2. Život a dílo Jana Zahradníčka	11
2.1 Léta dětství	11
2.2 Vysokoškolská studia	12
2.3 Vstup do literatury	13
2.4 Kouzelník verše	14
2.5 Poslední svobodné období.....	16
2.6 Jan Zahradníček v době uvěznění a na sklonku života	17
3. Zahradníčkův život v době vedení Akordu (1940-1948).....	19
3.1 Životní změny.....	19
3.2 Počátek redigování Akordu	20
4. Básnická tvorba v době Akordu	22
4.1 Úvod do díla v letech 1940-1948.....	22
4.2 Korouhve	24
4.2.1 Hlas pohrom příštích zní teď.....	24
4.2.2 Proměny a využití básnických prostředků.....	25
4.3 Svatý Václav.....	27
4.3.1 „za tebou, za tebou, za tebou vpřed!“	27
4.3.2 Proměny a využití básnických prostředků.....	28
4.4 Pod bičem milostným.....	29
4.4.1 „Láskou úzkost má tak násobena, láskou úzkost má zas vykoupena“	29
4.4.2 Proměny a využití básnických prostředků.....	31
4.5 Stará země	32
4.5.1 Bez cenzury.	32
4.5.2 Proměny a využití básnických prostředků.....	34

4.6 La Saletta.....	35
4.6.1 Cesta od zjevení k poslání	35
4.6.2 Proměny a využití básnických prostředků.....	37
4.7 Rouška Veroničina	38
4.7.1 Vědomí apokalypsy.....	38
4.7.2 Proměny a využití básnických prostředků.....	40
5. Časopis Akord před Janem Zahradníčkem	42
5.1 První léta: 1928-1933	42
5.2 Po Durychovi a před Zahradníčkem: 1934-1939	43
6. Zahradníčkův Akord	44
6.1 Jan Zahradníček šéfredaktorem	44
6.1.1 Přijetí redakce.	44
6.1.2 Akord a Zahradníček.....	44
6.2 Obsah Akordu a jeho proměny	46
6.2.1 Základní vymezení rubrik	46
6.2.2 Básně.....	47
6.2.3 Próza.....	49
6.2.4 Kritiky, úvahy, studie, eseje	50
6.2.5 Posudky o knihách.	51
7. Ediční poznámka k bibliografii a rejstříkům	53
7.1 Základní členění bibliografie.....	53
7.1.1 Ročníky a rubriky	53
7.1.2 Bibliografický záznam.	54
7.2 Problémy při vytváření bibliografie a jejich řešení.....	55
7.2.1 Cykly básní.....	55
7.2.2 Šifry autorů.....	55
7.2.3 Pseudonymy.....	56
7.2.4 Příspěvky uvedené v časopise na jiném místě.....	56
7.3 Ediční poznámka k rejstříkům	57

7.3.1 Jmenný rejstřík a Rejstřík nerozluštěných šifer	57
7.3.2 Věcný rejstřík jmenný	58
8. Závěr.....	59
9. Seznam použité literatury	61
9.1 Prameny	61
9.2 Korespondence, vzpomínky	61
9.3 Sekundární literatura	62
9.4 Slovníková literatura	64
Přílohy:	
Bibliografie Akordu 1940-1948	65
Jmenný rejstřík Akordu.....	103
Rejstřík nerozluštěných šifer	109
Věcný rejstřík jmenný Akordu	110

1. ÚVOD

Na kulturní scéně první poloviny 20. století měly své pevné místo i literární časopisy. Specifickou kategorií tvořila periodika duchovní či náboženské orientace, z nichž můžeme zmínit například Řád, Listy pro umění a kritiku, Tvar, Rozmach a v neposlední řadě si důležitou pozici držel Akord.

Jan Zahradníček je jednou z mnoha významných postav české poezie. Jeho činnost básnická je nejvýznačnější, ne však jedinou částí jeho celoživotní tvorby. Kromě toho se vzhledem ke svému značnému jazykovému nadání a následnému vysokoškolskému vzdělání věnoval překladům. Především překládal literární texty z francouzštiny a němčiny, což tvořilo velkou část jeho finančních příjmů. Naším cílem však bude zdůraznit i jeho práci redaktorskou. Od roku 1940 totiž redigoval právě literární revue Akord.

V této diplomové práci, jak už naznačuje její název, se budeme věnovat souvislosti Jana Zahradníčka a Akordu, tedy době básnickovy redakce. Nutným předpokladem pro popsání jeho vlivu na časopis, redaktorské činnosti a základního zaměření periodika je začlenění této problematiky do kontextu doby, Zahradníčkova života a díla a vývoje redakčního vedení Akordu po celý čas jeho vycházení.

Teoretické kapitoly budeme věnovat stručnému popisu Zahradníčkova života a charakteristice jeho literárního díla jako celku, následovat budou základní informace uvádějící do vývoje časopisu, v němž tvoří doba básnickova vedení třetí významné období. Úvodní pasáže budou obsahovat obecné údaje slovníkového rázu.

Dále se detailněji zaměříme jen na období let 1940 až 1948, kdy Jan Zahradníček revue vedl až do jejího úředního zastavení po komunistickém převratu v únoru 1948. Pohlédneme na tato léta ve snaze okomentovat podrobněji básníkuv život, který je v době vedení revue poznamenán dobovými okolnostmi, tedy právě probíhající světovou válkou, zároveň však je pro Zahradníčka obdobím z osobního hlediska poměrně šťastným. Jeho život se začíná pevněji usazovat v rodné krajině Vysočiny, potkává svou budoucí ženu a s řízením Akordu získává stálou práci se stabilním finančním ohodnocením.

Druhou část podrobnějšího popisu let 1940 až 1948 věnujeme rozboru právě vznikajících básnickových sbírek a skladeb. I zde se střetává prožívání dvojího pocitu: lásky a války. Převahu má v textech především bojovná pozice nevzdávajícího se člověka, věřícího v dobro a Boha, neztrácejícího naději. I tento lyrický subjekt však

naráží a je zmítán ve víru boje, ještě horší situace pro něj však nastává po skončení druhé světové války, když nachází člověka vyprázdněného a bez jakékoli víry. Podrobné charakteristice sbírek a skladeb, které v době řízení časopisu básníkovi vycházejí, nebo je ještě píše, se věnujeme především proto, že nelze hovořit o jeho práci redaktorské bez poezie, jež vždy byla pro Zahradníčka na prvním místě. Zároveň nacházíme četné styčné body v obou rovinách. Nejen že v jednotlivých ročnících básník otiskuje své právě psané verše, ale v časopise se odráží jeho obecné básnické zájmy. Mluvíme například o tematizaci zjevení na hoře La Salette, jehož propagátorem se stal Léon Bloy. V roce 1947, tedy v době stého výročí, nalezneme v Akordu několik článků věnujícím se motivu zjevení i Bloyovi.

V naší práci se pokusíme poodhalit další vrstvu básnickovy činnosti, pohlédnout na něj jako na osobu, která vtiskla svůj osobitý ráz už dlouho vycházejícímu periodiku, jehož zaměření se pod vedením Zahradníčka význačně odlišilo od předchozí redakce Durychovy. Tehdy byl časopis především kulturně politickou tribunou. To se však v druhém vývojovém období začalo měnit a v době Jana Zahradníčka se upevnilo literárně kritické a teoretické vyhranění a základními stavebními kameny jednotlivých ročníků se stala poezie, próza, studie o literatuře a recenze nově vycházejících publikací.

Zachycení vývoje časopisu pod Zahradníčkovou redakcí se budeme věnovat podrobněji. Postupně přispívali další, mladší autoři, jiní přispívali méně, proměňovala se také obsazenost jednotlivých oddílů. V různých ročnících bylo rozličné zastoupení cizí poezie, prózy a esejů. Naše snaha směřuje také ke stručné charakteristice tvorby nejčastějších přispěvatelů, například Miloše Dvořáka, Jana Dokulila a dalších, vycházející z přehledu jejich článků, recenzí a esejů.

Už výše jsme mluvili o reagování periodika na aktuální kulturní dění, články o lasalettském zjevení však nezůstaly v tomto žánru osamoceny. Časopis v několika svých číslech připomíná památku zesnulého Josefa Floriana, životní jubileum Josefa Vašici a další události. Po válce, kdy se Jan Zahradníček a další katoličtí autoři stávají terčem pro politickou kampaň, hledají se záminky proti jejich činnosti, nezůstává se svými názory pozadu ani Akord. Básník svou situaci komentuje jen v korespondenci, v jeho časopise se ale nemlčí a svůj názor dává jasně najevo třeba Timotheus Vodička. Cílem našeho komentáře k Zahradníčkovu období revue je zmínit i tyto momenty.

Nedílným výstupem práce bude bibliografie Akordu z doby Zahradníčkova redigování, tedy ročníku osmého (1940/1941) až čtrnáctého (1947/1948). Dalším krokem je doplnění tohoto soupisu příspěvků o jmenný a věcný rejstřík. Podrobné informace o způsobu organizace bibliografie, našich úpravách a o vytváření rejstříků shrneme v ediční poznámce. Vznik těchto záznamů nám poskytuje možnost komplexního náhledu na Zahradníčkovy ročníky. Díky nim můžeme zachytit postupné proměny v jednotlivých rubrikách, charakterizovat vývoj přispívání starší generace a mladších autorů, okomentovat publikované překlady.

Při utváření těchto příloh diplomové práce jsme vycházeli ze svázaných výtisků jednotlivých ročníků časopisu, běžně dostupných například v Knihovně Ústavu pro českou literaturu Akademie věd ČR. Po sepsání bibliografie bylo největším problémem dešifrovat autory příspěvků, které byly především v rubrikách Posudky o knihách a Kritiky, úvahy, studie, eseje často podepisovány jen zkratkami jmen. Zvláštním výstupem tohoto problému je doplněk jmenného rejstříku Akordu, rejstřík nerozluštěných šifer. Kroky, jež by mohly následně tuto diplomovou práci rozšiřovat a doplňovat, rozepisujeme v závěru textu. Jedním z nich by bylo i prozkoumání pozůstalostí Jana Zahradníčka a přispěvatelů do Akordu v Památníku národního písemnictví, které by mohlo vést k dalšímu dešifrování nerozluštěných zkratk.

2. ŽIVOT A DÍLO JANA ZAHRADNÍČKA

2.1 Léta dětství

V početné rodině Zahradníčků se v Mastníku na Vysočině dne 17. ledna roku 1905 narodilo dvanácté dítě – Jan Zahradníček. Bohužel jeho dětství nebylo bezstarostné a neprobíhalo bez problémů. Tím nejvýznamnějším a čistě osobním byla nehoda, kdy Jan jako malé dítě spadl z půdy. Nešťastná událost se neobešla bez následků, u chlapce došlo k prohnutí páteře a vytvoření tzv. plicního srdce¹. Svou viditelnou fyzickou odlišnost básník velice prožíval, což se následně promítlo i do jeho poezie, především je tímto pocitem ovlivněna prvotina *Pokušení smrti*, ale náznaky nalézáme při čtení sbírek napsaných v průběhu celého Zahradníčkova života.

Druhou, mohli bychom říci obecnější, nepříznivou okolností ovlivňující básníkovu dětství byla právě probíhající první světová válka. Pro nedostatek lidí musel Jan často vypomáhat s domácími pracemi, starostmi o hospodářství a několik čtvrtletí byl omluven z docházky do obecné školy ve Starči.

Další kroky zavedly budoucího básníka na gymnázium v Třebíči, které je alma mater i mnoha jiných významných osobností české literatury a literární vědy. Mezi absolventy totiž nalezneme jména jako Vítězslav Nezval, Bedřich Fučík a mezi staršími i Jakuba Demla. Patrný vliv měl na Jana Zahradníčka i místní literární kroužek a školní časopis.

První básně vyšly Zahradníčkovi ve Studentském časopise v Praze pod pseudonymem Chrysostom. Už tady ve verších *Písně mladého žebráka* nalézáme pocit rozvíjený později v jeho první sbírce, vnímání vlastní fyzické jinakosti.

Kromě literárních zájmů se Jan věnoval i biologii, častokrát je zmiňován jeho rozsáhlý herbář, který ovšem před odchodem do Prahy prodal a zajistil si tím finanční obnos pro začátek pražského pobytu.

¹ Zejda, Radovan: Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka, Sursum, Tišnov 2004, s. 9

2.2 Vysokoškolská studia

Na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy začal Jan Zahradníček studovat v roce 1926 a mezi zapsanými předměty měl kromě literatury například i filozofii, navštěvoval několik kurzů z oboru germanistiky, slovenštinu a další. Profesorem mu byl určitou dobu i F. X. Šalda.

To, čeho byl Zahradníček ušetřen na obecné škole i na třebečském gymnáziu, dolehlo však na něj po vstupu do víru velkoměsta. Jeho fyzická odlišnost, kterou velmi dobře vnímal již dříve, se nyní stala důvodem pro posměch okolí a on se ocitl mimo střed společenského dění. Postupně začal vést poměrně bouřlivý život naplněný častými flámy. Jak vypráví jeho už gymnaziální spolužák Miloš Vacek, Zahradníček chodil popíjet například s kolejním holičem, což si pak sám vyčítal. Jednou se dokonce za bujarý večírek dostal i na černou listinu koleje².

Ačkoliv tehdy prožíval i takovéto situace, věnoval se dál svým básním, některé z nich mu vyšly v Knapově časopise Sever a východ v roce 1927³. Během studia i v době prázdnin měl příležitost setkávat se s výraznými osobnostmi, jakými byli například jeho následně dlouholetý přítel Jan Čep, Bedřich Fučík, poskytující mu později četné pracovní příležitosti v Melantrichu, Jitka Skaláková (budoucí Fučíkova manželka), dále Jan Dokulil, Rudolf Černý nebo Albert Vyskočil, jejichž jména můžeme často vidět ve jmenném rejstříku Akordu, do něhož pravidelně přispívali literárně kritickými i teoretickými pracemi, Jitka Fučíková svými překlady, Čep esejemi a prózou. Díky tomuto střetávání začíná básník postupně publikovat ve Fučíkem redigovaném Tvaru.

Později na počátku let třicátých nějaký čas sdílel básník příbytek s Františkem Halasem. Z této doby také pochází Hrubínova⁴ vzpomínka na to, jak si při návratu z toulek oba básníci vzájemně sundávali nad postelemi visící obrazy. Halas Zahradníčkovu Pannu Marii a Zahradníček Halasova Lenina.

Svoje studium nakonec nezakončil básník doktorátem, vykonal ale nižší a později vyšší knihovnickou zkoušku.

² rukopis M. Vacka, otištěno in Zejda, Radovan: Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka, Sursum, Tišnov 2004, s. 15

³ Zejda, Radovan: Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka, Sursum, Tišnov 2004, s. 16

⁴ Hrubín, František: Korunní klenoty, in Lásky, Československý spisovatel, Praha 1967, s. 39

2.3 Vstup do literatury

Už v době svého pražského pobytu publikuje Jan Zahradníček kromě Tvaru i v Listech pro umění a kritiku. Několikrát se setkává s Otokarem Březinou, poprvé už na gymnáziu, naposledy ho navštěvuje v roce 1928 s Janem Čepem⁵, a po vydání své sbírky *Jeřáby* je k němu přirovnáván F. X. Šaldou⁶ a následně i Bedřichem Fučíkem⁷. Březina je ostatně po své smrti v roce 1929 znovu připomínán a k němu, jeho básnickému odkazu a k domácí tradici se myšlenkově hlásí okruh Tvaru.

Ke konci dvacátých let básník prožívá své „staroříšské období“. S přítelem Vladimírem Průšou navštěvují Josefa Floriana, který jim nabízí spolupráci a vedení sborníku *Archy*, kde Janu Zahradníčkovi vychází několik básní. Průša však umírá a básník si zatím sám na takovou práci netroufá. Na Josefa Floriana ale Zahradníček nezapomíná a po jeho smrti na sklonku roku 1941 nalezneme v devátém ročníku *Akordu* hned několik textů připomínajících jeho život a činnost.⁸

V roce 1930 vydává Zahradníček svou prvotinu s názvem *Pokušení smrti* a doplňuje tak další dvě dobová díla, kde se smrt stává centrálním motivem. V tomtéž roce totiž vychází i Holanův *Triumf smrti* a Halasova sbírka *Kohout plaší smrt*. Poezie celkově se na přelomu dvacátých a třicátých let začíná odklánět od své dosavadní poetistické hravosti a nevázanosti⁹. Zahradníčkův svět je v *Pokušení smrti* výrazně omezen a zúžen, v centru stojí on sám, jeho Já, okolo neexistuje nic. V ničem neproudí život, vše je ponuré, temné, bez barev. Ocitá se opuštěný, osamocen a prožívá jen svou bolest, vyrovnává se s fyzickou odlišností. Zcela podléhá lákání smrti, odevzdává se jí. Lidé jsou pro něj daleko a vidina proudícího života je hrůzná. Básník je tedy zcela obrácen jen ke své osobě, jeho výkon není ještě dozrálý ani po formální stránce. Fučík upozorňuje, že se stále opakuje a ve finále z toho vzniká jen „prozaická suť bez tvaru, bez melodie, bez rytmu.“¹⁰ Jinde ještě píše, že „verše se řádek od řádku potácely v rytmu, melodii i výrazu podobnými křivolakostmi jako jeho cesty od jedné hospody k druhé.“¹¹ Zahradníček sám

⁵ Zejda, Radovan: Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka, Sursum, Tišnov 2004, s. 16

⁶ Šalda, F. X.: Jan Zahradníček – Jeřáby, in Kritické glosy k nové poezii české, 1939, s. 374

⁷ Fučík, Bedřich: O Janu Zahradníčkovi, in Rodná krajina básníková, Triáda, Praha 2003, s. 195-219

⁸ viz. bibliografie níže

⁹ Lexikon české literatury, ved. red: V. Forst, L. Merhaut, Academia, Praha 1985-2008, díl IV., s. 1662

¹⁰ Fučík, Bedřich: Zahradníčkovy Jeřáby, in Kritické příležitosti, Triáda, Praha 2002, s. 44

¹¹ Fučík, Bedřich: Bujará chudoba, in Čtrnáctero zastavení, Arkýř a Melantrich, Praha 1992, s. 239

komentuje svoje dílo v dopise Františku Halasovi slovy: „*Někdy mi ta má knížka připadá jako slátanina.*“¹² Svůj názor pak ještě dlouho nezměnil. Mohli bychom ale spíše hovořit o prvním vývojovém stupni, o odrazovém můstku, bez něhož by nemohly existovat další autorovy básnické kroky. Zahradníček své distancování se od prvotiny zmírňuje až ve čtyřicátých letech.

V roce vydání *Pokušení* i dál vytrvale překládá a přispívá do nového časopisu Víta Obrtela Kvart, na němž se podílel i František Halas. Zahradníček tam kromě již zmiňovaných překladů posílá samozřejmě i své verše. Už tady si můžeme povšimnout, že pole působení se u Jana Zahradníčka rozhodně neomezuje jen na katolicky orientované časopisy a spolupracuje i s periodiky odlišného názorového směřování.

Bezprostředně následujícím dílem po *Pokušení smrti* je sbírka *Návrat* (1931), částečně ovlivněná poetikou prvotiny, částečně pak předznamenávající nové naladění *Jeřábů*. Básníkův svět se postupně začíná proměňovat, už v něm nefiguruje jen on sám, okolo se objevují věci, příroda už není bez života. Autor ještě stále stojí mimo tento živý svět, ale už se do něj chce včlenit, být jeho součástí. Obohacuje se i barevná škála, stále však zůstáváme v prostoru chladu, noci a večera. K proměně dochází i na úrovni formální, Šalda hodnotí Zahradníčkův styl jako vytříbenější, přestože říká, že stále nalézá „*verše příliš hezounké, příliš líbivé a příliš konvenční, které mne odpuzují vnitřní prázdnotou.*“¹³ I některé básně této sbírky jsou pak otištěny v Kvartu.

2.4 Kouzelník verše

Těmito slovy označuje F. X. Šalda¹⁴ Jana Zahradníčka po přečtení sbírky *Jeřáby*, která vyšla roku 1933, kdy také zvítězila v soutěži vypsané nakladatelstvím Melantrich. Právě v těchto verších vidí Šalda velkou souvislost mezi Zahradníčkem a Březinou, již jsme zmiňovali už v předchozí kapitole. Konečně podle něj přichází

¹² Rotrekl, Zdeněk: Jan Zahradníček, in *Skrytá tvář české literatury*, Blok, Brno 1991, s. 150

¹³ Šalda, F. X.: Jan Zahradníček – *Pokušení smrti* a *Návrat*, in *Kritické glosy k nové poezii české*, Melantrich, Praha 1939, s. 275

¹⁴ Šalda, F. X.: Jan Zahradníček – *Jeřáby*, in *Kritické glosy k nové poezii české*, Melantrich, Praha 1939, s. 373

„*harmonizátor a modelátor po Březinovi největší, kterého máme.*“¹⁵ Pokračuje a dovršuje se zde proces začlenění básníka do koloběhu okolního světa. Ten se stále více zaplňuje a prostorově rozšiřuje všemi směry. Zapojují se všechny smysly: sluch, zrak, hmat, příkladem může být báseň *Stromům*:

„*Vy sloupy zpívající z modra nebe,
vy lesy ležící jak zvíře plné tmy
jak vaše ticho zneklidní a zebe!*“¹⁶

Život je konečně v poezii Zahradníčka oslavován, básník prožívá opojení nad božím stvořením. Vystupuje z temného prostředí *Návratu* do jasného denního světla.

Svou časopiseckou činnost rozšiřuje Zahradníček o časopis *Ahoj*, kde můžeme najít především jeho překlady. Spolu s Bedřichem Fučíkem a Vítězslavem Nezvalem se účastní přednáškového cyklu *Básníci našeho kraje* v třebíčské knihovně.¹⁷

Toto, mohli bychom říci „nové“, básnické období, uvedené tolik pozitivně hodnocenými *Jeřáby*, pokračuje sbírkami *Žíznivé léto* (1935) a *Pozdravení slunci* (1937). Uprostřed třicátých let je také básník uchráněn od svodů pražského života, protože od podzimu roku 1933 žije v poklidu u Emanuela Frynty na Slapech, kde se může bez starostí koncentrovat a věnovat se své práci. Zpočátku se ale v dopisech příteli Miloši Dvořákovi svěřuje, že si musí hodně zvykat na zcela jiný život, sám si ho však vybral a dále pak říká: „*Nechci naříkat. Vim, že musím takto žít.*“¹⁸

V *Žíznivém létě* se důležitým motivem stává básníkův rodný kraj, kde nachází pevné pilíře, o které se může opřít, které ho nezradí. Cítí neuchopitelnou atmosféru existence a stálé přítomnosti předešlých generací, jež nám evokuje ústřední roli tohoto prvku v díle jeho přítele Jana Čepa. Sílí také tematizace Boha, slaví boží dílo¹⁹, užívá mnoha biblických motivů²⁰. Fučík ale neopomíjí zmínit Zahradníčkovu úzkost z toho, zda nebude potrestán za svou počáteční nevíru a prožitou deziluzi²¹.

¹⁵ Šalda, F. X.: *Jan Zahradníček – Jeřáby*, in *Kritické glosy k nové poesii české*, Melantrich, Praha 1939, s. 373-374

¹⁶ Zahradníček, Jan: *Jeřáby*, in *Dílo I., Československý spisovatel*, Praha 1991, s. 123

¹⁷ Zejda, Radovan: *Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka*, Sursum, Tišnov 2004, s. 36

¹⁸ dopis J. Z. Miloši Dvořákovi, 9. 11. 1933, otištěno in Zejda, R.: *Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka*, Sursum, Tišnov 2004, s. 35

¹⁹ Fučík, Bedřich: *O Janu Zahradníčkovi*, in *Rodná krajina básníková, Triáda*, Praha 2003, s. 213

²⁰ Bednářová, Jitka – Trávníček, Mojmír: *Komentář*, in J. Z.: *Knihy básní*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 767-987

²¹ Fučík, Bedřich: *O Janu Zahradníčkovi*, in *Rodná krajina básníková, Triáda*, Praha 2003, s. 216

Následující sbírka *Pozdravení slunci* pokračuje v nalažení *Žiznivého léta* a doplňuje tak trojici Zahradníčkových děl, která je posuzována jako jeho umělecký vrchol²². Básně jsou prostoupeny ještě horoucnějším vztahem k Bohu. Fučík vysoko cení formální stránku veršů a stavbu básní přirovnává ke gotické architektuře. Zdůrazňuje také dokonalé prolnutí formy a obsahu do nedělitelného spojení²³.

I v tomto tvůrčím období nadále překládá, což mu zajišťuje finanční prostředky. Zakázky dostává především od Bedřicha Fučíka z Melantrichu na překlady německých děl. Zahradníček kromě toho přispívá svými verši do Halasových Rozhledů. V roce 1938 se s Janem Čepem podílí na vedení stránky kultury v katolicky orientovaném časopise *Obnova*, který výrazně komentoval i politickou situaci. Po podepsání Mnichovské dohody zde otiskuje svůj ohnivý pamflet *Pláč koruny svatováclavské*²⁴. Tento a další texty se po roce 1945 stávají terčem pro silnou kritiku Zahradníčkových názorů a dávají záminku k jeho perzekuci.

2.5 Poslední svobodné období

Vzhledem k tomu, že se tato diplomová práce zaměřuje na období Zahradníčkova řízení Akordu, tak tuto pasáž jeho života a díla v přehledu přeskochíme, protože po úvodním medailonku se jí budeme věnovat mnohem podrobněji. Přeneseme se do konce čtyřicátých let. Ani po válce a po svatbě s Marií Bradáčovou nenastává pro básníka příliš klidné období. 26. února 1948 je vydán dekret, který ze Syndikátu českých spisovatelů vylučuje kromě Zahradníčka například Bedřicha Fučíka, Zdeňka Rotrekla, Václava Černého, Josefa Knapa a další.²⁵ Zrušeny byly také všechny nevyhovující časopisy včetně Akordu. Zahradníček se tak jako další katoličtí autoři stává po převratu v roce 1948 obětí kampaně proti takto smýšlejícím osobnostem. Mimo již zmíněných připomeneme ještě Jana Čepa, Zdeňka Kalistu, Jakuba Demla nebo Jaroslava Durycha²⁶.

V této době vychází básníkovi sbírka *Rouška Veroničina* (1949) a do počátku roku 1951 dopisuje *Znamení moci*. Ani po válce neopouští autorovu duši úzkost, což

²² Lexikon české literatury 4/II, ed. Merhaut, L., Academia, Praha 2008, s. 1662

²³ Fučík, Bedřich: O Janu Zahradníčkovi, in *Rodná krajina básníkovy, Triáda*, Praha 2003, s. 215

²⁴ Zejda, Radovan: *Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka*, Sursum, Tišnov 2004, s. 57

²⁵ Zejda, Radovan: *Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka*, Sursum, Tišnov 2004, s. 115

²⁶ Rotrekl, Zdeněk: *Jan Zahradníček*, in *Skrytá tvář české literatury*, Blok, Brno 1991, s. 153

se promítá i do veršů výše uvedených děl. Nastává období rozpadu, lidské společnosti už nedrží pohromadě²⁷ a přichází strach a nevíra v budoucnost.

Téma rozvratu světa je společné *Roušce Veroničiny* i následujícímu *Znamení moci*. Celistvost lidské bytosti se zmítá, naráží a je zraňována²⁸. Opět se před námi rozprostírá prostor plný chladu a prázdnoty²⁹. Jedinou jistotou, kterou člověk má, je smrt. Jako by se nám tu vynořovaly pocity prvních dvou Zahradníčkových sbírek. Nyní však už ne v rovině osobní, ale bohužel v rovině obecné, týkající se lidstva jako celku.

2.6 Jan Zahradníček v době uvěznění a na sklonku života

Osudným dnem se stal pro Jana Zahradníčka a jeho rodinu 14. červen roku 1951, kdy byl zatčen a následně odsouzen za velezradu na třináct let. I přes dopis Vítězslava Nezvala ministru vnitra nedošlo k Zahradníčkovu propuštění a básník se stal jednou z obětí tehdejší politické moci. Ve vězení pak už strávil prakticky celý zbytek života. Určitou dobu sdílel celu třeba se Zdeňkem Kalistou nebo Františkem Křelinou. Trest mu byl, pravděpodobně díky přímlově Jaroslava Seiferta, snížen na devět let. Krutou ranou bylo osobní neštěstí, po otravě houbami básníkovi totiž v roce 1956 zemřely obě dcery, manželka a syn naštěstí přežili. Zahradníčkovi je umožněno zúčastnit se pohřbu, ale poté je povolán zpět do vězení. Propuštěn je v květnu roku 1960, ale už v říjnu umírá. Po celou dobu svého vězeňského pobytu píše dopisy své manželce Marii, které můžeme dnes najít shrnuté v knize *Mezi nás prostřena noc...*³⁰

Znamení moci kolovalo v době básníkova pobytu ve vězení v opisech a prvním pokusem o vydání byla edice Bedřicha Fučíka vycházející ze dvou strojopisů. Náklad knihy byl však roku 1970 zničen. Společně s verši *Roušky Veroničiny* byl pak rukopis *Znamení moci* s poznámkami autora nalezen

²⁷ Fučík, Bedřich: Jan Zahradníček, in Rodná krajina básníkova, Triáda, Praha 2003, s. 319

²⁸ Wiendl, Jan: „Nesluší slunce cele mé.“ K vězeňské poezii Jana Zahradníčka, in Vizionáři a vyznavači, Dauphin, Praha, 2007

²⁹ Bednářová, Jitka – Trávníček, Mojmír: Komentář, in J. Z.: Knihy básní, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 767-987

³⁰ Zahradníček, Jan: Mezi nás prostřena noc... Dopisy z vězení ženě Marii, ed. M. Řepa, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2008

v pozůstalosti jeho přítele, z této verze textu následně vychází i samizdatové vydání v 80. letech³¹.

Posmrtně vycházejí sbírky *Dům Strach* (1981, Toronto) a *Čtyři léta* (1969) složené z veršů psaných ve vězení. Básně první uvedené sbírky psal Zahradníček na vězeňské formuláře, které mu ukryl strážný. Ten je předal v roce 1968 Františku Křelinovi³². Verše druhé sbírky Zahradníček držel v paměti a zapisoval je po svém návratu domů. V obou dílech najdeme mnoho záznamů jeho vězeňských zkušeností a samozřejmě se básník vrací vzpomínkami k domovu, sílu mu také dodává jeho víra. Zahradníčkova básnická činnost ve vězení není ale těmito sbírkami zcela pokryta. V určitém období si totiž směl zapisovat verše do úředně povoleného sešitu, ten mu však už nikdy nebyl vydán a dosud se nenalezl. Stejný osud pak potkal básně vevázané do desek knih ve vězeňské knihvazárně³³.

Počátek šedesátých let byl ve znamení rehabilitací nespravedlivě odsouzených politických vězňů a v roce 1966 byl rehabilitován i Jan Zahradníček.

³¹ Trávníček, Mojmir: Vydavatelské poznámky, in J. Z.: Dílo II., eds.: Trávníček M. – Zejda R. na základě smz. edice B. Fučíka, Československý spisovatel, Praha 1992, s. 464

³² Bednářová, Jitka – Trávníček, Mojmir: Komentář, in J. Z.: Knihy básní, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 767-987

³³ Trávníček, Mojmir: Vydavatelské poznámky, in J. Z.: Dílo II., eds.: Trávníček M. – Zejda R. na základě smz. edice B. Fučíka, Československý spisovatel, Praha 1992, s. 468

3. ZAHRADNÍČKŮV ŽIVOT V DOBĚ VEDENÍ AKORDU (1940-1948)

V úvodním medailonku jsme záměrně ponechali mezeru v letech 1940 až 1948, kdy Jan Zahradníček redigoval časopis Akord. V této kapitole se pokusíme přiblížit životní a pracovní události, které ho v tomto období potkaly, podrobněji.

3.1 Životní změny

Vyprávění o Zahradníčkově životě jsme opustili ve chvíli, kdy se básník stěhuje od Fryntových ze Slap. Opouští tak místo, kde se mohl v klidu věnovat své práci a být nezávislý, jak to i reflektuje v básni *Slapská léta*³⁴ ze sbírky *Korouhve*. Nějaký čas pobývá v rodném Mastníku na Vysočině a pak na pozvání přítele básníka Jana Dokulila přijel do Uhřínova, kam se za několik dní přistěhoval³⁵. Nové místo pobytu opustil až v polovině čtyřicátých let.

V Uhřínově také nastává změna v básníkově osobním životě. Na konci třicátých let se tu poprvé setkává se svou budoucí manželkou Marií Bradáčovou. Více se začínají setkávat až na počátku dalšího desetiletí, vztahu však nejprve rozhodně nebylo přáno. Jedním z důvodů byla velká vzdálenost, Marie působila jako učitelka u Uherského Hradiště a do Uhřínova se vracela jen o prázdninách, jejich shledávání tedy nebylo příliš časté. Další nepříjemnou okolností bylo to, že proti vztahu byla její rodina. O Zahradníčkovi se totiž vědělo, že není právě dobře finančně zajištěn, a jeho zdravotní stav byl také obecně znám. Básníkově špatná ekonomická situace plynula z rozvázání smlouvy s Melantrichem, kde nejen vydával své dílo, ale také překládal, prováděl korektury apod. Došlo k tomu v roce 1938, kdy z nakladatelství musel odejít Bedřich Fučík³⁶.

Jejich vztah však přes všechny překážky pokračoval a Zahradníček Marii navštěvoval v jejím působišti u Uherského Hradiště. V roce 1945 pak dostala místo u Velkého Meziříčí, kde působila i po skončení války. Ke zpečetění vztahu došlo

³⁴ Zahradníček, Jan: *Slapská léta*, in *Korouhve*, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 270

³⁵ Zejda, Radovan: *Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka*, Sursum, Tišnov 2004, s. 51

³⁶ Bednářová, Jitka – Trávníček, Mojmir: *Komentář*, in *J. Z.: Knihy básní*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 767-987

nakonec 15. října 1945 v Uhřínově, svědkem byl Janu Zahradníčkovi Jan Čep. Manželé se pak odstěhovali do Brna.

Prakticky ihned po válce se začaly objevovat útoky komunistů na katolické spisovatele. Například v časopise Kulturní tvorba je v článku Václava Běhounka Zahradníček odsuzován za své texty vydané před válkou v Obnově³⁷. Celkově byl básník vzhledem ke svému odmítavému postoji ke komunismu politicky nevyhovující osobou a jeho velký vliv na začínající básníky byl nežádoucí³⁸. Situace se vyhrcovala a vyvrcholila po únoru 1948, jak už jsme zmínili v medailonku výše.

3.2 Počátek redigování Akordu

Už jsme v předchozí podkapitole naznačili, že pracovní příležitosti a tím i finanční zajištění se staly po odchodu Bedřicha Fučíka z Melantrichu pro Zahradníčka problematickým. Jeho situace se však výrazně zlepšila, když dostal pracovní nabídku na řízení Akordu, kterou přijal. Naskytla se mu tedy příležitost pro zajímavou a stabilní činnost s pravidelným finančním příjmem. Časopis řídil od roku 1940 do jeho pozastavení v roce 1944 a po obnovení pak v letech 1945 až 1948, kdy už byla po únoru činnost utnuta definitivně. To, jak Jan Zahradníček časopis vedl, budeme ještě podrobněji zpracovávat v samostatné kapitole.

Vzápětí v korespondenci s jeho přáteli Halasem a Čepem, následující bezprostředně po převzetí redakce, můžeme nalézt četné prosby o spolupráci a o zaslání příspěvků do Akordu. Halasovi třeba píše 1. března 1940: „*Musím Ti oznámit, že jsem teď také v redakci Akordu, a prosím Tě snažně, abys nezapomněl a poslal brzo – hned jak budeš něco mít – nějakou báseň.*“³⁹ Čepovi pak 4. března 1940: „*Dnes mám k Tobě jinou prosbu (...), prosbu energickou a takměř rozkazující. Máš čest Ti oznámit, že jsme spolu s P. Dokulilem vzali na se po Miloši D. (...) redakci Akordu. Úkol jistě svízelný (...) a Tvou přátelskou povinností bude nám toto břemeno občas nadlehčit. Způsob, jakým to budeš dělat, je jistě nabíledni.*“⁴⁰ Jan Čep se stal poměrně častým příspěvatelem, jak vidíme i v níže zpracované bibliografii a jmenném rejstříku. Do časopisu zasilal své prózy, ale můžeme ho zde

³⁷ Zejda, Radovan: Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka, Sursum, Tišnov 2004, s. 99

³⁸ Zejda, Radovan: Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka, Sursum, Tišnov 2004, s. 102

³⁹ Wiendl, Jan – Komárek, Jan (eds.): Není dálky... Vzájemná korespondence Františka Halase a Jana Zahradníčka z let 1930-1949, Paseka, Praha – Litomyšl 2003, s. 64

⁴⁰ Čep, Jan – Zahradníček, Jan: Korespondence, I. díl (1931-1943), Aula, Praha 1995, s. 108

najít i jako autora různých úvah a esejů. Halas pro Akord přeložil několik básní do devátého ročníku.

V červnu 1944 byl tedy Akord protektorátními úřady zastaven a Zahradníček píše ve svém dopise Halasovi: „*Na Akord už také došlo, jsem tedy bez starostí o příspěvky a mohl bych se oddávat tomu, co mě těší. Ale není už vlastně možno nic dělat, jen zuřivě číhat.*“⁴¹ Hned po osvobození básník doufá v pokračování vydávání časopisu a svěřuje se s tím Bedřichu Fučíkovi⁴². Postupně začal v květnu připravovat první číslo, které nakonec vychází v říjnu 1945.

⁴¹ Wiendl, Jan – Komárek, Jan (eds.): *Není dálky... Vzájemná korespondence Františka Halase a Jana Zahradníčka z let 1930-1949*, Paseka, Praha – Litomyšl 2003, s. 87

⁴² dopis J. Z. Bedřichu Fučíkovi z 24. 5. 1945, otištěno in Zejda, Radovan: *Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka*, Sursum, Tišnov 2004, s. 92

4. BÁSNICKÁ TVORBA V DOBĚ AKORDU

4.1 Úvod do díla v letech 1940-1948

V této pasáži, pojednávající o tvorbě Jana Zahradníčka v letech 1940 až 1948, se budeme věnovat konkrétně šesti dílům, které v této době básníkovi vycházejí. První budou *Korouhve*, jejichž básně autor psal už na konci minulého desetiletí a byly již otištěny časopisecky v Akordu, Řádu a dalších. V knižním vydání byla sbírka zasažena cenzurou hned u devíti básní. Základními principy cenzury bylo zobecňování a zpřirodňování motivů, jak o tom mluví Bedřich Fučík v komentáři k samizdatovému soubornému vydání básníkovy díla⁴³. Podrobnější zprávu o cenzurních zásazích podává ve své stati Oldřich Králík⁴⁴. Původní znění dnes také nalezneme ve vydání Zahradníčkových sbírek pod názvem *Knihy básní*⁴⁵, cenzurou vynucené změny jsou pak dohledatelné v komentáři. My budeme vycházet z necenzurovaného znění podaného v souborném Díle I.⁴⁶

Jako dovětek *Korouhvi* vzniká v roce 1944 na Zahradníčkově stole báseň *Svatý Václav*, vydaná jako soukromý tisk na podzim roku 1945, později pak v roce 1946. Vzhledem k charakteru veršů, době vzniku a době vydání dochází u souborných edic díla Jana Zahradníčka k rozličným řešením toho, kam báseň zařadit. My se zde přidržíme verze Díla I. z roku 1991⁴⁷, které vychází z Fučíkovy samizdatové edice, a přiřleníme náš komentář za *Korouhve* vzhledem k tomu, že se verše často chápou jako pátá korouhev posledního oddílu sbírky a básník je tak i komponoval⁴⁸.

Chronologicky po *Korouhvích* vychází sbírka *Pod bičem milostným*, jejíž básně vznikaly souběžně s texty *Staré země*, tedy v letech 1940 až 1944. Mají však

⁴³ otištěno in Trávníček, Mojmir: Ediční poznámka, in J. Z.: Dílo I., eds.: Trávníček M. – Zejda R. na základě smz. edice B. Fučíka, Československý spisovatel, Praha 1991, s. 336

⁴⁴ Králík, Oldřich: Zahradníčkovy Korouhve a válečná cenzura, in Osvobozená slova, Torst, Praha 1995

⁴⁵ Zahradníček, Jan: Knihy básní, ed. Bednářová, Jitka – Trávníček, Mojmir, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001

⁴⁶ Zahradníček, Jan: Dílo I., eds.: Trávníček M. – Zejda R. na základě smz. edice B. Fučíka, Československý spisovatel, Praha 1991

⁴⁷ Zahradníček, Jan: Dílo I., eds.: Trávníček M. – Zejda R. na základě smz. edice B. Fučíka, Československý spisovatel, Praha 1991

⁴⁸ Trávníček, Mojmir: Ediční poznámka, in J. Z.: Dílo I., eds.: Trávníček M. – Zejda R. na základě smz. edice B. Fučíka, Československý spisovatel, Praha 1991, s. 337

poněkud jiného ladění, jak už můžeme vyčíst z názvu. Odráží se zde básnickovy osobní pocity z prožívaného vztahu, o němž se zmiňujeme v předešlých kapitolách. Nejde však jen o čistě milostnou lyriku. Více snad naznačí část Čepova dopisu, ve kterém právě na přečtení této sbírky reaguje: „*Úžasné je, jak v Tvém výrazu splývá 'osobní' element této lyriky s osudem společenství, s kterým trpíš. (...) ale knížka Tvé 'milostné' lyriky je zároveň palčivým a úpěnlivým svědectvím našeho času (hořícího 'krvavými odlesky' z Tvého verše).*“⁴⁹ Milostný vztah se zde protkává s pocity českého národa v nešťastné době. Díky svému ladění však sbírka unikla cenzuře⁵⁰.

Pokračovat budeme rozbořem veršů *Staré země*, které nakonec vyšly až po válce v roce 1946. Zde už není atmosféra války a okupace zastíněna a skryta pod zahalující vrstvou odlišné tematiky. Otevřeně zde autor reaguje na konkrétní události. Zahradníček se však prý zdráhal svolit ke knižnímu vydání, ale stalo se tak a Čep ho ve svém dopise uklidňuje slovy „*Mohl jsem si přečíst Starou zemi zatím jenom jednou, ale není pochyby o tom, že se nemáš zač stydět.*“⁵¹ Jde o jeho nejrozsáhlejší sbírku, podepsalo se to však na nerovné kvalitě básní⁵².

Pátým dílem, jež Zahradníčkovi vyšlo ve čtyřicátých letech, je skladba *La Saletta* (1947). Rozsáhlá báseň byla inspirována stým výročím zjevení Panny Marie na hoře La Salette ve Francii⁵³. Tento motiv je patrný i v díle jiných autorů, zmiňme například Bohuslava Reynka a Zdeňka Rotrekla. Poselství zjevení mělo vliv i na osobnost Josefa Floriana nebo Jakuba Demla, kterému Zahradníček skladbu připsal.

Rouška Veroničina sice vyšla až roku 1949, tedy mimo námi vymezené období, ale její básně vznikaly po roce 1945. Základní naladění veršů už jsme okomentovali v medailonku Zahradníčkova života a díla v souvislosti se *Znamením moci*. Celá trojice děl, tedy *La Saletta*, *Rouška Veroničina* i *Znamení moci*, je totiž úzce spojena stejnou tematikou světa po válce, z něhož se vytrácejí základní lidské hodnoty.

⁴⁹ Čep, Jan – Zahradníček, Jan: Korespondence, I. díl (1931-1943), Aula, Praha 1995, s. 128

⁵⁰ Trávniček, Mojmir: Doslov, in J. Z.: Pod bičem milostným, Vyšehrad, Praha 2007, s. 63

⁵¹ Čep, Jan – Zahradníček, Jan: Korespondence, II. díl (1943-1948), Aula, Praha 2000, s. 277

⁵² Bednářová, Jitka – Trávniček, Mojmir: Komentář, in J. Z.: Knihy básní, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 767-987

⁵³ Bednářová, Jitka – Trávniček, Mojmir: Komentář, in J. Z.: Knihy básní, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 767-987

4.2 Korouhve

4.2.1 Hlas pohrom příštích zní teď⁵⁴

Po *Pozdravení slunci* vychází v roce 1940 Zahradníčkův osobní výboj proti válečné situaci. *Korouhve* jsou rozděleny do tří oddílů a vrcholí ve své třetí části, podle níž je celá sbírka pojmenována. V prvních dvou pasážích se dosavadní básnické slovo Jana Zahradníčka náhle proměňuje v prostředek, který využívá k boji za svou vlast. Ta je mu nyní vším. Už v první básni *Vyznání* volá „*Zavržen bych nezavrh tebe, ponížen bych nesnížil tebe.*“⁵⁵ Tento pocit odpovědnosti se pak objevuje v dalších básních. Jeho výkřiky nabývají často formy apelu. Ten se v posledním oddílu proměňuje ve zvolávání víry, kterou národ může upínat ke svým významným světcům.

Pokusíme se nyní alespoň částečně zachytit ústřední motivy a témata, která se ve sbírce objevují. Důležitým bodem se zde stává čas a prostor. Básník začleňuje své bytí i bytí lidstva do celého koloběhu dějin, jenž se před ním a za ním zavírá a otevírá. Stále proudí, nezastaví se a neposecká. Ve své stati se této vrstvě významně věnuje Jitka Bednářová⁵⁶. Vzhledem k rozsahu této práce uvedeme jen pár vlastních poznámek. V tomto historickém čase nezapomíná Zahradníček vyzdvihnout, že za svobodu se musí bojovat a krev se za ni prolévala už tolikrát⁵⁷. To musí mít člověk v srdci a neopustit víru ve smysl boje pro budoucnost. Minulost a její činy jsou neustále přítomny, vryty do země. Tato propojenost není Zahradníčkem opominuta ani v oddílu *Korouhve*, například ve verších *Svatého Vojtěcha*: „*však minulost živá a nepřetržitá za životem život/ a za dechem dech jak za vlnou vlna mě unáší nazpět.*“⁵⁸

Do toku dějin a času je zapojen také lidský rod. Básník mluví o lidských pokoleních jak v rovině obecné, tak na úrovni čistě osobní. Pevnost plynoucího života, který není v osamění, koření v pocitu rodové sounáležitosti posilující jedince, podporující naději. Člověk prostě díky tomu nemůže zůstat sám. Společenství

⁵⁴ parafráze Zahradníčkova verše „hlas pohrom příštích pohřmívá jen z dálky nesměle“ z básně *Slapská léta*, in *Korouhve*, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 270

⁵⁵ Zahradníček, Jan: *Vyznání*, in *Korouhve*, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 259

⁵⁶ Bednářová, Jitka: *Nad Zahradníčkovými Korouhvemi a Reynkovou Pietou*, in *Česká literatura*, roč. 43, č. 4, 1995, s. 381-406

⁵⁷ Zahradníček, Jan: *S očima otevřenýma*, in *Korouhve*, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 261

⁵⁸ Zahradníček, Jan: *Svatý Vojtěch*, in *Korouhve*, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 297

mrtvých a živých dodává v těžkých chvílích sílu, jak můžeme číst ve *Farním chrámu*: „*mí předkové svátečně odění v kruh s živými se vinou/ a všichni vespolek hořících úpění svá slova vroucná/ skládají v žalmu přetěžkém, z minula do budoucna.*“⁵⁹ Jednotu musí sobě v současnosti zachovat i národ jako celek, udržet společnou víru a naději.

„*Ted' od hrudi k hrudi tlak společný v úzkosti jedné,
ted' od spánku k spánku tep horečný v naději jedné...
Ve štěstí vzdálení, v neštěstí stmelení zůstanem s tebou,
nádoby z kamene, nádoby z hlíny, jež nehodné příliš
plamen tvůj přechovávají jak po věk všichni
v tvých údolích vonících chlebem.*“⁶⁰

Pilířem, z něhož může člověk čerpat svou víru, je pro Zahradníčka také rodný kraj. Báseň *Matce*⁶¹ píše se synovskou oddaností pravděpodobně k jejímu jubileu⁶². Oběma rodičům je pak věnována *Zlatá svatba*⁶³. V obou skladbách najdeme slova, která nám přímo evokují pocity venkovského domova: kokrhá kohout, vidíme stáj, sad, zápraží, „*sad přerůstal a o práh opřen trval rod.*“⁶⁴

4.2.2 Proměny a využití básnických prostředků

Vzhledem k charakteru poezie *Korouhví*, kdy se Zahradníček sžívá s trpící zemí, objevuje se ve verších mnoho prostředků intenzifikačních⁶⁵. Jejich příznačné použití doložíme níže konkrétními doklady. Jedním z výrazných prvků je použití eufonie, časté vkládání kombinací hlásek, které nemůžeme číst bez povšimnutí. Jeden příklad za všechny „*čas sršňů s rtů srší a purpurem radosti ze zla,*“⁶⁶ koresponduje s kontrastem tohoto času s již pominuvším časem klidným a něžným, umožňuje nám vcítit se do situace i sluchem. Některé silné výrazové prvky, v tomto

⁵⁹ Zahradníček, Jan: *Farní chrám*, in *Korouhve*, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 279

⁶⁰ Zahradníček, Jan: *Nezvoliv sobě*, in *Korouhve*, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 281

⁶¹ Zahradníček, Jan: *Matce*, in *Korouhve*, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 263

⁶² Bednářová, Jitka – Trávníček, Mojmir: *Komentář*, in *J. Z.: Knihy básní*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 767-987

⁶³ Zahradníček, Jan: *Zlatá svatba*, in *Korouhve*, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 264

⁶⁴ Zahradníček, Jan: *Zlatá svatba*, in *Korouhve*, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 264

⁶⁵ Bednářová, Jitka – Trávníček, Mojmir: *Komentář*, in *J. Z.: Knihy básní*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 767-987

⁶⁶ Zahradníček, Jan: *Útěk do Egypta*, in *Korouhve*, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 286

případě zvukové, byly vytlačeny cenzurou, verš „za sebou řinčení pekel a před sebou sirobu tvoji“⁶⁷ vychází v knize v pozměněné podobě „před sebou sirobu tvoji a před sebou pokoru tvoji“, tedy ve verzi implikující význam odlišný od původního záměru⁶⁸.

Proměňuje se i Zahradníčkův slovník. V době krvavých bojů se toto promítá do lexikální vrstvy básní. Nacházíme tak spojení „marnost márnice“⁶⁹, „z dřímoty smrti a hniloby vzkříšení tebou“⁷⁰, slyšíme dunění, křik, sténání, dupání⁷¹ a všude teče krev. Země je často propojena s lidským tělem právě i lexikálně, pro příklad „Hle naše zem (...) jen s ranami svých cest a měst“⁷², „i kdyby zpřelámali bolestné údy tvých toků/ a oči tvých studánek zhanobili, i kdyby tvým srdcem/ meč děsu projel a ztrnuly tepny tvých ulic.“⁷³ Jakoby tu země měla své končetiny, v nichž proudí krev, a vnímala vše svými smysly. Objevuje se tu mnoho konkrétních a hmatatelných prvků, cítíme materiály, sochy, zvony, mramor, žulu⁷⁴.

Jedním z velmi hojných intenzifikačních prostředků je hromadění, Bednářová s Trávníčkem to nazývají pluralitním viděním skutečnosti⁷⁵. Často totiž básník zmnožuje jednotlivosti, násobí tak objekt do proudu času a prostoru, do něhož je začleněn. Velmi silně působí tento prostředek třeba v básni *Nehledám Itálii*:

*„Za krovem krov ohrožen strmí v prostor holý,
za srdcem srdce vzpírá se v tvou hráz,
k osudu osud přiléhá jak pole k poli:
podoběn tváři štvané klesáš zas a zas.“⁷⁶*

⁶⁷ Zahradníček, Jan: Vyznání, in Korouhve, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 260

⁶⁸ z ediční poznámky Bedřicha Fučíka k samizdatové edici 1984, otištěno in Trávníček, Mojmir: Ediční poznámka, in J. Z.: Dílo I., eds.: Trávníček M. – Zejda R. na základě smz. edice B. Fučíka, Československý spisovatel, Praha 1991, s. 336

⁶⁹ Zahradníček, Jan: Spěchající dívka, in Korouhve, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 266

⁷⁰ Zahradníček, Jan: Vánoce 1938, in Korouhve, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 284

⁷¹ podrobněji o tom Bednářová, Jitka: Nad Zahradníčkovými Korouhvemi a Reynkovou Pietou, in Česká literatura, roč. 43, č. 4, 1995, s. 381-406

⁷² Zahradníček, Jan: Lítostné povodně, in Korouhve, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 276

⁷³ Zahradníček, Jan: Vyznání, in Korouhve, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 259

⁷⁴ Zahradníček, Jan: S očima otevřenýma, in Korouhve, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 261

⁷⁵ Bednářová, Jitka – Trávníček, Mojmir: Komentář, in J. Z.: Knihy básní, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 767-987

⁷⁶ Zahradníček, Jan: Nehledám Itálii, in Korouhve, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 280

To samé se pak objevuje i v dalších básních, například *Nezvoliv sobě*, citované v předešlé části.

Náš komentář ke sbírce *Korouhve* uzavřeme krátkým vyložením stavby jednotlivých básní. Ta se totiž začíná význačně lišit od sbírek předešlých. Zatímco v *Jeřábech* a textech následujících vynikají básnickovy verše pravidelným počtem stejně dlouhých strof, často střídavým rýmem a krátkým jambem, nyní se toto ve velké části básní proměňuje. Najdeme však i texty, které ještě proměně nepodlehly (b. *Matce*). Jinak se ale Zahradníčkův verš výrazně prodlužuje, nacházíme verše o sedmnácti slabikách, v oddílu *Korouhve* pak i o slabikách dvaceti. Strofy se rozšiřují i vertikálně, už nejsou jen čtyřveršové, ale najdeme i strofy se sedmnácti verši (b. *S očima otevřenýma*). Do rytmického schématu proniká daktyl. Bednářová⁷⁷ pak několikrát upozorňuje na tradici Březinova volného verše. *Korouhve* tak znamenají předěl v Zahradníčkově tvorbě i z hlediska formálního.

4.3 Svatý Václav

4.3.1 „za tebou, za tebou, za tebou vpřed!“⁷⁸

Svatý Václav, doplňující z předcházejících *Korouhví* zvolávání ke Svatému Vojtěchu, Prokopu, Janu Nepomuckému a Cyrilu a Metoději, je Zahradníčkovým navázáním na silnou svatováclavskou tradici v české literatuře, která byla v době okupace opět obnovena. Básník skladbu původně plánoval jako součást sbírky, ale vzhledem k dobové cenzuře a zneužívání kultu českého světce okupanty, kteří ho označovali jako prvního kolaboranta⁷⁹, se rozhodl s vydáním počkat, aby neohrozil celou sbírku.

Verše této básnické skladby jsou utkány z motivů typických pro válečné básně Jana Zahradníčka, jedním z hlavních je opět téma sounáležitosti rodiny a celého rodu a důležitost tohoto pocitu v těžkých chvílích. Další a stálou nadějí je člověku víra v Boha, jenž odpouští i přes všechny lidské hříchy. Objevují se tu náznaky budoucnosti, které pak naplno vyznívají v *La Salettě*, básník si uvědomuje

⁷⁷ Bednářová, Jitka: Nad Zahradníčkovými *Korouhvemi* a Reynkovou Pietou, in *Česká literatura*, roč. 43, č. 4, 1995, s. 381-406

⁷⁸ závěrečný verš skladby *Svatý Václav*, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 330

⁷⁹ Bednářová, Jitka – Trávníček, Mojmir: Komentář, in J. Z.: *Knihy básní*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 905

odlidštění člověka neprojevujícího emoce a bojí se o další chvíle jeho života. *La Salettu* ostatně připomíná báseň i postavením lyrického subjektu, který se stává prostředníkem mezi člověkem a Bohem⁸⁰.

Všechna tato témata zmiňujeme jen v krátkosti, protože jako nejvýznačnější nám vychází ze skladby námět jiný. Je to boj, k němuž Václav vyzývá, protože právě postava tohoto světce se stává symbolem bojovníka za českou státnost⁸¹. Zde však prožívá básník dilema mezi životem a zbytečnou smrtí. Život je přece tak cenný: „*at' nadarmo, nadarmo nepadáme./ Když pro život pozdě, pro smrt čas ještě máme.*“⁸² Tento rozpor však vzápětí řeší uvědoměním si, že bez oběti nejvyšší by nebylo možné vítězství:

„*Svět starý ten tam, svět nový v plamenech vstává,
však bez krve, bez krve, bez oběti
i ten kdo vzletěl, přece nedoletí.
Svět mrtvý at' mrtvé si pochovává.*“⁸³

Následováním svatého Václava tedy dovršuje svůj básnický apel na člověka bloudícího ve světě bezmoci a nevděku.

4.3.2 Proměny a využití básnických prostředků

Básnické prostředky, slovní zásobu a formální podobu zmíníme jen krátce, protože z velké části je velice blízko *Korouhvim*. Opět se tu opakuje hromadění jednotlivin, většinou ve formě zdvojování: „*za závanem závan.*“⁸⁴ Naturalistické lexikum se rozhodně nezmírňuje a v momentu války a zobrazení současného světa opět prýští krev, bublá a „*se špinou valí se k černým stokám,/ on a já s ním špinu a krev tu lokám.*“⁸⁵

Formálně jsou verše skladby kratší než u posledního oddílu *Korouhvi*, kromě pravidelného Jana Nepomuckého. Jednotlivé strofy jsou ve své stavbě odlišné, verš

⁸⁰ Bednářová, Jitka – Trávníček, Mojmir: Komentář, in J. Z.: Knihy básní, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 905

⁸¹ Med, Jaroslav: Křesťansky orientovaná poezie 1945-1948, in Spisovatelé ve stínu, Portál, Praha 2004, s. 176

⁸² Zahradníček, Jan: Svatý Václav, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 328

⁸³ Zahradníček, Jan: Svatý Václav, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 329

⁸⁴ Zahradníček, Jan: Svatý Václav, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 317

⁸⁵ Zahradníček, Jan: Svatý Václav, Dílo I., Československý spisovatel, Praha 1991, s. 320

je volný, většinou daktylského charakteru s krátkými jambickými pasážemi⁸⁶. Zajímavé je však užití rýmu. Ten se zpočátku skladby objevuje nepravidelně, v různé vzdálenosti rýmujících se veršů. Postupně, jak skladba graduje, se ale rýmy přibližují, koncentrují a v závěrečných strofách užívá už básník pravidelného sdruženého rýmu, který koresponduje s apelativním laděním slok vyzývajících k boji.

4.4 Pod bičem milostným

4.4.1 „Láskou úzkost má tak násobena, láskou úzkost má zas vykoupena“⁸⁷

Jak už jsme zmínili v úvodní pasáži k těmto našim rozborům, dochází ve sbírce *Pod bičem milostným* k nedělitelnému provázání dvou kontrastních skutečností básníkovy života – lásky a války. My se toto spojení pokusíme zachytit a celkově sbírku propojit s předcházejícími *Korouhvemi*.

Texty této sbírky jsou, mohli bychom říci, mnohem soukromější než texty *Korouhví*. Souvisí to samozřejmě s milostnou tematikou, ale poodhaluje se nám také Zahradníčkův osobnější prožitek války. Jako bychom se z toho obrovského světa boje přesunuli do intimnějšího prostoru básníkovy bytí. I když nemůžeme tvrdit, že to obecné, válka jako celek, mizí. Naopak je všudypřítomná, zůstává ale v pozadí. V některých verších jen občas vyplouvá na povrch:

*„Vzpjala se báseň má – až hvězd se dotkla křtící,
po tobě teskně vzpjala se.
Ale ty jdeš, na Boha usmíváš se – netušící,
sama dar vzácnější, že do své ceny
v trpkostech, v trpkostech jen rozsvícený –
v nevděku, v nečase.“⁸⁸*

Zahradníček prožívá v lásce chvíle šťastné i momenty neradostné a obojí nalézáme v jeho verších. Velice konkrétně se tu objevují problémy partnerů s okolím, o nichž jsme se už zmínili výše. V umělecké podobě je najdeme například

⁸⁶ Bednářová, Jitka – Trávníček, Mojmir: Komentář, in J. Z.: Knihy básní, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 905

⁸⁷ z básně *Nokturno*, in *Pod bičem milostným*, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 48

⁸⁸ Zahradníček, Jan: *Dary*, in *Pod bičem milostným*, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 24

v *Dopise*: „zná bídu mou, zná bídu tvou a ví,/ jak tisíc věcí trhá nás/ jak mrazná jejich návštěva/ pomluví, zmučí, rozhněvá.“⁸⁹ Tyto smutné prožitky se pak paralelně propojují s neštěstím země: „tak padají, letí, tak úzkostí, mdlobou/ žal země – žal můj se nad zem zved.“⁹⁰

Lásku však básník vyzývá také jako jednu ze základních potřeb člověka, bez níž by nebyl život životem. V těžkých chvílích mu poskytuje víru v budoucí bytí a stává se dalším pilířem, o který se každý může v této době opřít. Báseň *Lásko, ó lásko* je tak Zahradníčkovým vyzpíváním ohromující síly lásky:

„Nic neděláš sobě ze ztráty a prázdno,
jež po mrtvých zbylo, ty stříbrně plníš,
tebou dům z trosek se sbírá za kamenem kámen,
tebou zas dědictví zmrhané obnovuje se.“⁹¹

Jako záchytný bod se zde opět objevuje i rodná krajina básníkovy. Z *Korouhvi* nám sem dál zní crkot mléka, vnímáme stráně, stromy, stébla. Sám za sebe mluví název básně *Tvůj kraj*, v níž stojí v centrální pozici kromě domoviny rod, také už tolikrát tematizovaný v předešlé sbírce. Objevuje se však i pocit ohrožení budoucích generací, konkrétně ve skladbě *Prosba*, která reaguje na odvezení mládeže do Třetí říše na nucené práce v roce 1942. Zahradníček prosí Boha o záchranu dalších pokolení slovy:

„Aby tak nestalo se,
aby děťátek dupot po podlaze
domovů příštích k srdci zas vnikal vlaze,
chraň, Bože, chraň ty kolébky vábné
pokolení svých budoucích!“⁹²

Zajímavé je, že takovéto verše díky zakomponování do sbírky milostné lyriky unikly tehdejší cenzuře⁹³.

⁸⁹ Zahradníček, Jan: *Dopis*, in *Pod bičem milostným*, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 15

⁹⁰ Zahradníček, Jan: *Bílá a černá*, in *Pod bičem milostným*, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 14

⁹¹ Zahradníček, Jan: *Lásko, ó lásko*, in *Pod bičem milostným*, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 21

⁹² Zahradníček, Jan: *Prosba*, in *Pod bičem milostným*, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 51

⁹³ Trávníček, Mojmir: *Vydavatelské poznámky*, in J. Z.: *Dílo II.*, eds.: Trávníček M. – Zejda R. na základě smz. edice B. Fučíka, Československý spisovatel, Praha 1992, s. 461

Před chvílí jsme také zmínili básníkovu víru v Boha, ta ani teď nestojí v pozadí, naopak je stále v centru Zahradníčkova cítění. Veliký klid na nás působí z veršů *Vánoční krajiny*, „*co bolelo, přestává bolet,/ spasena oddychuje zem.*“⁹⁴ Jako kdyby nic zlého ve světě nebylo, vše překryl sních. Vzhledem ke křesťnému jménu lásky Jana Zahradníčka se ve sbírce objevuje i další náboženský motiv – Panna Marie. Obě ženské postavy mu splývají například v básni *Předjaří* nebo v závěrečné rozsáhlé skladbě *Bývalo u mne zotvíráno*. V ní také vrcholí jeho osobní vyznání a my máme pocit, že můžeme přistoupit mnohem blíže k jeho nitru. Poodhaluje nám své zrání básnické i lidské: „*jak srostlý s žárem svým z krutosti nevýslovna/ trhal jsem, trhal slova svá -/ jak rozpory v nich smíří se a svár můj srovná/ v souvětí krušně pravdivá.* -“⁹⁵

4.4.2 Proměny a využití básnických prostředků

Základní rozdíl v tematice *Korouhví* a *Pod bičem milostným* ovlivňuje i básnické prostředky, které Zahradníček užívá. Jde o lyriku osobní, přímo neapeluje na národ, proto opouští výrazné intenzifikační prvky. Například eufonie ustupuje ze své primární pozice. Zmírňuje se i slovník, který už nemůže korespondovat s krvavou válečnou situací nestojící v centru pozornosti. Do veršů se promítne právě jen tehdy, kdy válka vypluje na povrch. Občas slyšíme skřípání, ale jde o skřípot vrátek v rodném domově⁹⁶. Obohacuje se opět složení barev, světu nevládne jen rudá a černá. Častěji svítí slunce, probleskuje růžová, modrá, „*oblohu pomoz od plískanic/ poklidit, v blankyt vydrhnout,/ ať slunce o mráček se neporaníc/ má cestu čistou v každý kout.*“⁹⁷

Nejvýraznějším se stává jiný prostředek. Vzhledem k písňové formě básní se často uplatňují figury založené na opakování⁹⁸. Nacházíme opakování celých strof, buď úplně shodných (b. *Dopis*, *Spíš trnem než růží*), nebo částečně pozměněných (b.

⁹⁴ Zahradníček, Jan: *Vánoční krajina*, in *Pod bičem milostným*, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 19

⁹⁵ Zahradníček, Jan: *Bývalo u mne zotvíráno*, in *Pod bičem milostným*, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 57

⁹⁶ Zahradníček, Jan: *Přestupný rok*, in *Pod bičem milostným*, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 11

⁹⁷ Zahradníček, Jan: *Zpívej se mnou*, in *Pod bičem milostným*, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 38

⁹⁸ Bednářová, Jitka – Trávníček, Mojmír: *Komentář*, in J. Z.: *Knihy básní*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 767-987

Po letech). Několikrát si můžeme povšimnout anafory (b. *Zpívej se mnou*) a opakování veršů (b. *Pod bičem milostným*).

Zahradníček zde dál užívá i ono hromadění jednotlivostí, avšak nalézáme ho v menší míře. Jedním z příkladů může být báseň *Cestou*:

*„za krokem krok se na zem klade,
tak jako ústa k ústům lnou.*

*Tak jako ruka spěchá k ruce
s horkostí svojí svěřit se.“⁹⁹*

Jak už jsme uvedli výše, básně nabývají formy písňové lyriky, s čímž souvisí opětovné zkrácení veršů do uzavřenějších strof. Ty jsou velmi často čtyřveršové, pětiveršové a šestiveršové. Nacházíme však i básně s různě dlouhými strofami, zcela svou specifickou stavbu pak mají skladby *Prosba* a *Bývalo u mne zotvíráno*, které jsou horizontálně i vertikálně výrazně delší než ostatní. Nejpočetněji je ve sbírce opět zastoupen jamb. Rým nacházíme nejčastěji střídavý, což opět koresponduje s písňovým žánrem a naladěním básní.

4.5 Stará země

4.5.1 Bez cenzury

Už výše jsme poznamenali, že verše *Staré země*, psané v první půli čtyřicátých současně s milostnou lyrikou sbírky *Pod bičem milostným*, vyšly až v roce 1946, tedy bez jakýchkoliv zásahů cenzury. Zahradníček jako lyrik osobních citů zde naopak navazuje na své výzvy z *Korouhví*. Jako ale válka probleskovala z řádků básní milostných, nacházíme i zde téma lásky v těžkých časech. Velmi jasně a reálně je zde například vyjádřen onen rozpor s okolím v otázce vztahu s Marií Bradáčovou. Básník sestupuje z výšin představ do přízemní skutečnosti.

Kromě výzev obsahuje sbírka především záznamy, reakce na konkrétní a skutečné prožitky a situace. Píše tak verše související se smrtí matky, s atentátem na Heydricha a událostmi následujícími, se smrtí přátel. Jako kdyby tu zaznamenával

⁹⁹ Zahradníček, Jan: *Cestou*, in *Pod bičem milostným*, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 43

druhou, temnější stránku tehdejšího života. Neztrácí svou víru, ale je těžké vyrovnávat se s něčím, co je tak zlé a proti lidskosti.

Ale nejvýznačnějším pocitem, který na nás z této sbírky číší, je vnitřní rozpor mezi touhou po pomstě za všechna ta utrpení lidí a vírou v Boha a jeho smířlivostí. Jak jen může člověk odpustit v této situaci? Po heydrichiádě? Vždyť přijde čas vyrovnání účtů:

*„Plemeno žravější nad myši, nad žízaly,
vám díky vzdáme též za všechny vraždy,
za jed váš jízlivý, jenž zjitří milióny,
až pak lid hospodář rozezlen temně
sužován splete bič se suky pamětnými
všech béd a zapráská na zápraží své země
a vrata průsmyků přirazí navždy
za trýzniteli svými...“¹⁰⁰*

Tamtéž však vzápětí čteme verš „*netrestat vrahy své, netrestat do kolébek -*“¹⁰¹ Ještě silněji vyznívá zlost po osobní ztrátě hned v následující básni *Na citát z Nietzscheho*, kde reaguje na ubití J. Šumšala v Osvětimi¹⁰². Jeho hněv se snáší za všechno: „*Za Ležáky a za Lidice,/ za červen čtyřicet a dva./ (...) Za Mathausen a za Oswięcim,/ Terezín, Buchenwald – co vím./ (...) Za krádeže a rekvizice,/ za zvony, chléb a řeč a dech,/ jež brávali nám neštítice/ se chlemtat po psích způsobech,/ (...) za Polsko, Polsko, jež se křísí.*“¹⁰³ A nakonec i za celý svět vynáší svou obžalobu trýznitelům. Zcela otevřeně se rouhá v závěrečné skladbě *Žalm roku dvačtyřicátého*: „*Krev slovo napájí a slovo krví šílí,/ a i když mlčel bych, mlčení roste ze mne/ v podobě rouhání, v podobě vzpoury temné.*“¹⁰⁴ Vzpomíná na Mnichov, na heydrichiádu: „*výstřely poprav střídaly se stroze.*“¹⁰⁵ V závěru se však opět navrácí k víře v boží spravedlnost.

¹⁰⁰ Zahradníček, Jan: Tryzna, in *Stará země*, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 112

¹⁰¹ Zahradníček, Jan: Tryzna, in *Stará země*, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 112

¹⁰² Bednářová, Jitka – Trávníček, Mojmír: *Komentář*, in *J. Z.: Knihy básní*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 767-987

¹⁰³ Zahradníček, Jan: *Na citát z Nietzscheho*, in *Stará země*, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 114

¹⁰⁴ Zahradníček, Jan: *Žalm roku dvačtyřicátého*, in *Stará země*, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 135

¹⁰⁵ Zahradníček, Jan: *Žalm roku dvačtyřicátého*, in *Stará země*, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 135

Uklidnění zde opět, stejně jako v *Korouhvích*, nacházíme v čase adventu, kdy chce básník vše ostatní odsunout a vrátit se do chvil radosti, k domovu, k Bohu. V básni *Koleda* se znovu modlí ke všem svatým.

I v této situaci si dokáže všimnout jemných detailů přírody, k níž sestupuje z vřavy okolo. Ví, že země se se svými ranami dokáže vyrovnat. Zvládne to i člověk? Zahradníček se tak k přírodě uchyluje jako k možnosti vše překonat: „*a srdce mé, jež jindy jinde bilo,/ v blízkosti vaší bít si zalíbilo/ navzdory chladům a vám na souhlas.*“¹⁰⁶ Něhu pak znovu prožívá při vzpomínkách na šťastné chvíle se svou láskou, to se však ve *Staré zemi* vyskytuje jen málokrát.

4.5.2 Proměny a využití básnických prostředků

Právě v těchto verších nacházíme opět ty prostředky, které už jsme mohli číst v *Korouhvích* a které nám ve sbírce *Pod bičem milostným* vzhledem k tematice ustoupily do pozadí. Znovu se tu uplatňuje eufonie, i když ne v takové míře, naopak se dává prostor ještě výraznějšímu slovníku. Obzvlášť je tomu tak v básních, kde Zahradníček tvrdě vznáší svůj hněv, tedy *Tryzna*, *Na citát z Nietzscheho*, a krev tryská i v *Žalmu roku dvaadvacátého*. Často jsou tyto lexikální jednotky kumulovány pro větší efekt:

„*Srkal z moře jednoho, teď chlemtá druhé,
v střevách jeho národy se zmítají a mrou,
krví, krví svlaží si vždy sousto tuhé,
než je zhltno pro slast ponurou.*“¹⁰⁷

Znovu nám básník umožňuje zapojit všechny naše smysly, slyšíme zapráskání biče, praskot zdí a lebek, ale i pláč. Vidíme stínání, zdrcenou hrud’.

Intenzivnějšího prožitku je tu dosahováno například i použitím paronomázie a velmi častými kontrasty:

„*já v mrtvých živ a hledán ztracenými,
v mučených mučen, vražděn s vražděnými
daleko blízko mám a blízko do daleka...*“¹⁰⁸

¹⁰⁶ Zahradníček, Jan: *Báseň na studené jaro*, in *Stará země*, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 85

¹⁰⁷ Zahradníček, Jan: *Netvor studený*, in *Stará země*, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 110

Vzhledem k tomu, že jde o sbírku poměrně rozsáhlou, můžeme v ní nalézt i rozmanité formy. Několikrát se objevují pravidelné čtyřveršové strofy, to především v básních klidnějších (b. *Advent*). Naopak kontrastně k tomu se strofy i verše rozšiřují ve vzrušených chvílích a opět samostatně stojí jedna skladba sbírky – *Žalm roku dvaadvacátého*, ten je nejdelší a střídají se v něm jak strofy dlouhé, protnuté několikerým odmlčením, tak krátká čtyřverší. Verše se tak hodně uvolňují a posledním, co je svazuje, je rým.¹⁰⁹

4.6 La Saletta

4.6.1 Cesta od zjevení k poslání

V úvodní pasáži této kapitoly už jsme uvedli, čím byla skladba *La Saletta* motivována, samotnému textu také předchází zkrácené znění Zjevení přesvaté Panny Marie na hoře lasalettské 19. září 1846 v překladu Josefa Floriana, ten se se zázrakem seznámil prostřednictvím Léona Bloye¹¹⁰. Zahradníček verše psal v čase stého výročí zjevení, které nyní vzhledem k situaci po válce aktualizuje. I když už utichla vřava a zvuky zbraní z války, svět nedošel pokání a lidstvo kráčí po špatné cestě. Básník se opět chápe svých veršů jako zbraně a apeluje na člověka, varuje ho před zkázou a mravní záhubou.

Skladba byla v době svého vzniku přijata různorodě. Katolicky orientovaní autoři a kritikové hodnotí skladbu jako vrchol Zahradníčkova díla, jiní ji proklamativně odmítají¹¹¹. Bedřich Fučík *La Salettu* oceňuje jako „největší výboj Zahradníčkovy poezie po stránce myšlenkové i tvárné, svými výrazovými prostředky nepochybně největší česká báseň posledních desetiletí.“¹¹² Jaroslav Med přes své kladné hodnocení upozorňuje na „místa, v nichž převažuje ideový úmysl nad básnickým výrazem.“¹¹³

¹⁰⁸ Zahradníček, Jan: *Žalm roku dvaadvacátého*, in *Stará země, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 135*

¹⁰⁹ Bednářová, Jitka – Trávníček, Mojmir: *Komentář*, in *J. Z.: Knihy básní, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 767-987*

¹¹⁰ Med, Jaroslav: *Jan Zahradníček – La Saletta*, in *Spisovatelé ve stínu, Portál, Praha 2004, s. 105*

¹¹¹ Bednářová, Jitka – Trávníček, Mojmir: *Komentář*, in *J. Z.: Knihy básní, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 767-987*

¹¹² Fučík, Bedřich: *Jan Zahradníček*, in *Rodná krajina básníka, Triáda, Praha 2003, s. 320*

¹¹³ Med, Jaroslav: *Jan Zahradníček – La Saletta*, in *Spisovatelé ve stínu, Portál, Praha 2004, s. 107*

První část textu skladby věnoval básník samotnému zjevení Panny Marie společně s motivem dětské nevinnosti, v dalších pasážích už Zahradníček otevírá zničený lidský svět a vyprázdněné srdce člověka. Postihuje podobu současného života, v němž ubývá všeho dobrého, mizí láska, panuje nicota. Znovu se mění prostor, kde se pohybujeme, už není plný života, naopak pocítujeme prázdnotu, barevná škála směřuje k temnotě, dominuje šedivá korespondujíc s všudypřítomným chladem.

Jedním z motivů, které dílem Jana Zahradníčka prostupují, je neustále zpřítomňovaná minulost. Člověka obklopují všechny bývalé pohromy:

*„a jak sestupuji temným schodištěm svého těla, svých let
hmatám kolem sebe tmou tmou
a za ní událostí všech lávu sesedlou
temnou tloušťku masívů pohrom utichlých
ze všech stran planetu svírající...“¹¹⁴*

Bedřich Fučík v souvislosti se skladbou mluví o dvojím zraku, který byl zmiňován už u sbírky *Jeřáby*. Vidí ho například v pojetí času, jež má v básníkově díle svou specifickou podobu, neustálá je přítomnost veškerého minulého i budoucího. Tady jde Zahradníčkovi o hlavní melodii věčného, druhou vrstvou je pak osobní jedinečnost zápasu¹¹⁵.

Veškeré bytí, lidstvo a čas koncentruje do jediného přítomného okamžiku. Napětí veršů vystupňovává v šesté části. Nakonec se v jednom momentu vše pevné a stabilní zřítí, kácí, člověk i všechno, co ho obklopuje, je vtahováno do propasti.

Naději, že ještě není vše ztraceno, nachází Zahradníček v malých věcech, v přírodě, která i přes všechny tragédie lidského pokolení žije dál. Člověk se však musí vymanit ze svého sobectví, navrátit se k pokoře a Bohu. Lze k tomu ale lidstvo přivést? Básník se opět ocitá o samotě, odlučuje se od anonymních davů, s nimiž nechce mít nic společného:

*„Nechce se mi, i když by všichni
po hlavě chodili, po hlavě chodit též
(...)
děsím se stád
přežvykujících od rána do večera*

¹¹⁴ Zahradníček, Jan: La Saletta, in *Dílo II.*, Československý spisovatel, Praha 1992, s. 239

¹¹⁵ Fučík, Bedřich: La Saletta, in *Rodná krajina básníková*, Triáda, Praha 2003, s. 279

jediný žvást - ¹¹⁶

Lyrický subjekt prožívá pocit zodpovědnosti, každý je vinen za sebe i za ostatní a tento osamocený člověk na sebe vztahuje vše, kaje se a „*stává se křižovatkou žalů světa.*“¹¹⁷ Toto vyznání vrcholí v následujících verších z posledního oddílu *La Saletty*:

*„Ted' ale hledí na mne
hvězdná lidnatost oblohy ozářené se upírá na mne
co tomu říkám
Všechny cesty se sbíhají u mých nohou
všechna slova byla řečena pro mne
jsem právě uprostřed
odpovídám
za vše“¹¹⁸*

4.6.2 Proměny a využití básnických prostředků

Z předchozích sbírek pokračuje Jan Zahradníček v *La Salettě* s užíváním výraznějšího slovníku. Verše plné krve, boje, dunění, hřmotu se nevyskytují tak často, protože v centru už nestojí ona skutečná válka o život fyzický. Jsme přenášeni do boje o lidskou duši. Přesto při vzpomínkách na minulost čteme „*ale zmítaly se v křečích věštebných/ Pythie hrůzou šílené/ krev a nadávky vyplivující.*“¹¹⁹ Oproti ohlušujícímu řvaní, dupání, praskotu se nyní ozývá hlavně nářek, hlas dětí, zvony¹²⁰. Z prožitku silných sluchových vjemů se přesouváme zpět do tělesnosti, kterou už ale Zahradníček nevztahuje jen na své tělo jako v prvním tvůrčím období. Ted' se celé lidstvo potácí, je drceno, padá.

Z intenzifikačních prostředků se několikrát objevuje paralela a opakování. Častá eufonie ustupuje, ale stále můžeme několik zvukově výrazných míst nalézt, například ve verši „*prut slova se zkrucuje prudce.*“¹²¹

Skladba je rozčleněna do šesti pasáží, formálně jsou si všechny podobné. Oproti předchozí sbírce už nenajdeme pravidelné strofy, naopak verše i sloky jsou

¹¹⁶ Zahradníček, Jan: *La Saletta*, in *Dílo II.*, Československý spisovatel, Praha 1992, s. 243

¹¹⁷ Fučík, Bedřich: *La Saletta*, in *Rodná krajina básníková, Triáda*, Praha 2003, s. 283

¹¹⁸ Zahradníček, Jan: *La Saletta*, in *Dílo II.*, Československý spisovatel, Praha 1992, s. 250

¹¹⁹ Zahradníček, Jan: *La Saletta*, in *Dílo II.*, Československý spisovatel, Praha 1992, s. 230

¹²⁰ Zahradníček, Jan: *La Saletta*, in *Dílo II.*, Československý spisovatel, Praha 1992, s. 244

¹²¹ Zahradníček, Jan: *La Saletta*, in *Dílo II.*, Československý spisovatel, Praha 1992, s. 251

různě dlouhé. Zahradníček pracuje s četnými přesahy, zcela jinak pak užívá interpunkci, věty neuzavírá tečkou, najdeme výpovědi neukončené, častokrát se odmlčuje pomocí pomlček a tří teček. Každá strofa má svou vlastní podobu a rým, který udržoval volné verše ve *Staré zemi*, se objevuje ojedinelé.

4.7 ROUŠKA VERONIČINA

4.7.1 Vědomí apokalypsy

Rouška Veroničina je poslední sbírkou, která má souvislost s dobou, kdy Jan Zahradníček řídil časopis *Akord*. Její básně byly, jako i u jiných sbírek, publikovány už dříve v časopisech. Poprvé pak vychází roku 1949, obsahuje však pouze jeden oddíl ze zamýšlené podoby celého textu. K úpravě vydávání došlo až v 80. letech, hlavní slovo při rekonstrukci nerealizovaného záměru měl Bedřich Fučík¹²² po objevení dosud ztracených básní v pozůstalosti básníkovy přítelky, současně s těmito verši byl také nalezen rukopis *Znamení moci*¹²³. Takto upravenou podobu sbírky přejímá i námi vybraná verze v druhém svazku *Díla Jana Zahradníčka*¹²⁴. V souborném vydání *Knihy básní*¹²⁵ nalezneme kompozici pozměněnou.

Společně s *La Salettou* a *Znamením moci* tvoří *Rouška Veroničina* další období Zahradníčkovy tvorby. Základní motivy a směřování, jež jsme uvedli v předchozí kapitole věnované *La Salettě*, se tak objevují i v této sbírce. Člověk se ocitá v další době temna, i když to mnozí nevidí. Básnický subjekt putuje a odhaluje prázdnotu a beznaděj v životě lidí. Celá sbírka je uvedena básní *Vděčnost mrtvým*¹²⁶, která je jako jediná psána pravidelným veršem se střídavým rýmem. Počet strof je sestupný, první pasáž totiž obsahuje pět čtyřveršových strof, druhá čtyři a poslední jen tři čtyřveršové strofy. Lyrický subjekt postupně prostupuje světem, o samotě, za slávou odhaluje jen trosky. Ale jeho naděje ještě neumírá, nevzdává se svého

¹²² Bednářová, Jitka – Trávníček, Mojmir: Komentář, in J. Z.: *Knihy básní*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 767-987

¹²³ Trávníček, Mojmir: *Vydavatelské poznámky*, in J. Z.: *Dílo II.*, eds.: Trávníček M. – Zejda R. na základě smz. edice B. Fučíka, Československý spisovatel, Praha 1992, s. 463

¹²⁴ *Dílo II.*, Československý spisovatel, Praha 1992

¹²⁵ Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001

¹²⁶ Zahradníček, Jan: *Vděčnost mrtvým*, in *Rouška Veroničina*, *Dílo II.*, Československý spisovatel, Praha 1992, s. 152

křehkého snění. Tato báseň byla k *Roušce Veroničině* dodána až v doplněné edici r. 1984 v samizdatu.¹²⁷

Z *La Saletty* sem přechází motiv přírody, která poskytuje Zahradníčkovi jistou útěchu. Koloběh jejího svébytného života se nezastavuje, ať se děje cokoliv. Zároveň však zaznívá varování země. Básník prožívá úzké sepětí s přírodním živlem například v básni *Akát pod mými okny*¹²⁸, v níž poslouchá naříkání rostliny, jako kdyby prostupoval jejími větvemi a kořeny a vnímal její pocity a proudění mízy v těle.

Pokračuje také Zahradníčkovo intenzivní vnímání veškerého času. Uvědomuje si přítomnost, která se nezastavuje a ihned se, s každou další chvilkou, vteřinou, znovu a znovu proměňuje v minulost a ustupuje budoucnosti. Vše je koncentrováno do tohoto momentu časové proměny. Pozemské bytí člověka je vlastně neustálé blíženi se k smrti a k tomu, co bude následovat potom.

*„Rádi by už jednou
začli jinak
ale zdráhají se uznat, že minulost je neúprosná
a budoucnost se před nimi rozervírá
jak mapa země, jejíž cesty se sbíhají
k hlavnímu směru smrti“¹²⁹*

Znovu se vše prolíná a zhušťuje, řady putujících lidí jsou doplněny o tisíce a tisíce mrtvých, kteří nemizí nikam pryč a vědí už, co čeká po smrti, poznali Boha.

Jako se v *La Salettě* nakonec vše okolo člověka bortí, teď nastává apokalypsa. Konec a to, co bude následovat, je předjímáno přírodou, která už není klidná, ale křičí prostřednictvím větru, slyšíme drnění, skřípání, praskání.

Člověk minulosti se do současnosti výrazně proměňuje. Lidé už necítí pokoru, nevěří v Boha, i když by mu pak chtěli vyčítat svá neštěstí. Nejcennějším má být pro každého samotná možnost žít:

*„Zrovna tak jako kdybych se po způsobu básníka dávného
rozplakal
pro tolik štěstí tolika životů“*

¹²⁷ Trávniček, Mojmir: *Vydavatelské poznámky*, in J. Z.: Dílo II., eds.: Trávniček M. – Zejda R. na základě smz. edice B. Fučíka, Československý spisovatel, Praha 1992, s. 463

¹²⁸ Zahradníček, Jan: *Akát pod mými okny*, in Rouška Veroničina, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 187

¹²⁹ Zahradníček, Jan: *Na druhou neděli v roce*, in Rouška Veroničina, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 170

*vrhli by se na mne vypočítávající tolik a tolik běd
tolik a tolik úst bez stolů, hlav beze střech, srdcí beze světla
a já bych rozpačitě zmlkl
nemoha si honem vzpomenout na štěstí největší
že jsme*¹³⁰

Toho by si tedy každý měl vážit – vlastní existence. Proč se ale zneužívá křehkost lidského těla? Proč se vraždilo a vraždí? Člověk už není člověkem, „*takže nic už nezůstalo v lidech na svém místě.*“¹³¹ Jedinou příležitostí k pokání je tedy návrat k víře, i přes děsivé věštby v Bohu zůstává naděje. A tím se také odlišuje přítomnost a minulost od budoucnosti – nadějí.

4.7.2 Proměny a využití básnických prostředků

Prostředkem, jehož zde Zahradníček velmi hojně užívá, je personifikace. Souvisí to s častou tematizací přírody, ta má znovu stavbu paralelní se stavbou lidského těla. V básni *Stromy v městě* tak můžeme číst:

*„Bojí se pohnout rukama větví
aby z nich nepadlo drtivé brnění krásy
třebaže tak rádi druhu druh
by klesli do náruče*“¹³²

Opět se také stupňují sluchové vjemy související se směřováním světa ke konci, nastává křik a nářek v kontrastu s mlčící zemí.

Slovní zásoba není tolik vyhrocená jako v předchozích sbírkách a textech, i o smrti a boji se tu již mluví jemněji. Krev už netryská a tělo je vnímáno jako posvátný výtvar Boha, přesto čteme i verše „*tělo půjde spát, hniloba je poníží/ než usne.*“¹³³

Formální podobou se od všech ostatní básní odlišuje už zmiňovaný úvodní text *Vděčnost mrtvým*. Všechny další, jak je vidět i na ukázkách, jsou už opět psány volným veršem o nestejném počtu slabik, různě dlouhé jsou i strofy. Rým už nenacházíme vůbec. I zde, jako v *La Salettě*, pokračuje specifické používání

¹³⁰ Zahradníček, Jan: Víno je dobré, in Rouška Veroničina, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 166

¹³¹ Zahradníček, Jan: Tasov, in Rouška Veroničina, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 182

¹³² Zahradníček, Jan: Stromy v městě, in Rouška Veroničina, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 157

¹³³ Zahradníček, Jan: Ó Šebestiáne, in Rouška Veroničina, Dílo II., Československý spisovatel, Praha 1992, s. 177

interpunkčních znamének. Vůbec není užito tečky, naopak se stupňují odmlčení pomocí tří teček a pomlk. Od prvotiny Jana Zahradníčka prochází tedy formální podoba jeho básní značnou proměnou. K pravidelnějším veršům s rýmem se pak básník vrací ve své vězeňské poezii sbírek *Dům Strach* a *Čtyři léta*.

5. ČASOPIS AKORD PŘED JANEM ZAHRADNÍČKEM

Časopis Akord vznikl a vycházel mnohem dříve, než se ho ujal Jan Zahradníček. Vývoj Akordu bývá dělen přibližně do tří období. Abychom náš komentář k Zahradníčkovu vedení redakce začlenili do kontextu, nejdříve krátce popíšeme první dvě období. Léta 1940 až 1948, tedy dobu Zahradníčkova redigování, rozebereme podrobněji v následující kapitole Zahradníčkův Akord.

5.1 První léta: 1928-1933

První období bývá vymezeno roky 1928 a 1933¹³⁴, kdy byl šéfredaktorem Jaroslav Durych, který vtiskl časopisu specifickou koncepci. Tyto ročníky (č. 1-6) jsou totiž charakterizovány svou silnou katolickou kritikou tehdejší doby a člověka. Kromě literárně teoretických statí se do centra zájmu revue dostávají otázky kulturně politické. Profil periodika byl velmi striktně vyhraněn a jen málo textů s tímto určením nesouviselo.

Pokud srovnáme Zahradníčkovu a Durychovo období vidíme také značný rozdíl v uveřejňování beletristických textů, těm se totiž v těchto letech vydávání časopisu nedostávalo příliš prostoru a otištěno bylo jen několik básní. Jedním z častých témat kulturně politických textů byly historické otázky¹³⁵. Revize se například dočkaly dosavadní výklady o národním obrození. V literární oblasti byl kritizován poetismus a další moderní směry. Toto striktní odmítání je v rozporu s viděním Jana Zahradníčka, ten totiž například básněmi a překlady přispíval do Kvartu, který nové směry propagoval. Jeho odpovědným redaktorem byl Vít Obrtel, v jehož úpravě vyšla Zahradníčkova prvotina *Pokušení smrti*¹³⁶. Úpravy následující sbírky *Návrat* se ujal Jindřich Štýrský¹³⁷.

¹³⁴ Lexikon české literatury 1, ed. Forst, V., Academia, Praha 1985. s. 41

¹³⁵ Lexikon české literatury 1, ed. Forst, V., Academia, Praha 1985. s. 41

¹³⁶ Zejda, Radovan: Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka, Sursum, Tišnov 2004, s. 20

¹³⁷ Zejda, Radovan: Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka, Sursum, Tišnov 2004, s. 27

5.2 Po Durychovi a před Zahradníčkem: 1934-1939

Mezidobím jsou léta 1934 až 1939¹³⁸, doba ne přesně stanoveného šéfredaktora. Ročník 1934 řídil Bohdan Chudoba, ale další vedli redaktoři samostatných rubrik. Z kulturně politické orientace přechází časopis ke svým literárně kritickým zájmům, které vrcholí v Zahradníčkově období. Mnohem více je také zastoupena beletrie, z poezie zde můžeme číst texty mnoha autorů, jejichž básně jsou otiskovány v následujících letech, publikuje zde například Klement Bochořák, Rudolf Černý, Jan Dokulil, Vladimír Vokolek. Vůdčí osobností se stává Miloš Dvořák a literárně kritické texty tiskne Bedřich Fučík. Tyto ročníky revue předznamenávají následný vývoj ve třetím období, objevují se i podobné rubriky, které však nakonec dostaly několika změn.

¹³⁸ Lexikon české literatury 1, ed. Forst, V., Academia, Praha 1985. s. 41

6. ZAHRADNÍČKŮV AKORD

6.1 Jan Zahradníček šéfredaktorem

6.1.1 Přijetí redakce

Jan Zahradníček řídil časopis v letech 1940 až 1948, tedy ročníky VIII. až XIV. Přelomový ročník číslo VII. (1939/40) byl pod redakcí stěžejních osobností řídících revue v období mezi Durychem a Zahradníčkem, tedy Jana Dokulila, Miloše Dvořáka, podílel se na něm i Albert Vyskočil a už Jan Zahradníček. Ten se oficiálním šéfredaktorem stává na počátku roku 1940.

Podrobnějšímu popisu básníkova života jsme se už věnovali v kapitole Zahradníčkův život v době vedení Akordu, připomeňme jen krátce, že Zahradníček v době přijetí redakce žije v Uhřínově, v pracovním životě zůstal po odchodu Fučíka z Melantrichu bez pravidelného přísunu finančních prostředků, o něž se však starat musí vzhledem k začínajícímu vztahu s budoucí manželkou Marií Bradáčovou. Redigování Akordu se tak pro básníka stává vhodným a stabilním zaměstnáním.

V dopise Janu Čepovi v březnu 1940 ještě píše, že „*jsme spolu s P. Dokulilem vzali na se po Miloši D., který se vylouvá na přetížení prací, redakci Akordu.*“¹³⁹ Dokulil i Dvořák patřili mezi stěžejní osobnosti třetího období vydávání časopisu, hlavní slovo však měl Jan Zahradníček.

6.1.2 Akord a Zahradníček

Doba vedení časopisu se pro básníka stává, oproti měsícům kdy přišel o zakázky z Melantrichu, časem zcela vyplněným prací. Kromě redakční činnosti neustává ani zájem o psaní poezie, které jsme věnovali v této práci kapitolu Básnická tvorba v době Akordu. Poezie ostatně vždy zůstává pro básníka na prvním místě. Redigování periodika byla práce velice organizačně náročná, kromě toho se Zahradníček podílel na obsahu i svými příspěvky.

Jan Zahradníček zde uveřejňoval své básně, z nichž velkou část můžeme najít otištěnou v jeho sbírkách psaných souběžně s redakcí časopisu. Využíval i své

¹³⁹ Čep, Jan – Zahradníček, Jan: Korespondence, I. díl (1931-1943), Aula, Praha 1995, s. 108

překladačské činnosti, pod pseudonymem J. Hobza například hned v VIII. ročníku můžeme nalézt překlad básně R. M. Rilkeho. Rubrika Básně však nebyla jediná, kde jeho jméno figuruje v rejstříku přispívajících autorů, v časopise se totiž objevují i jeho eseje a posudky o knihách. V centru básnickovy pozornosti stojí především autoři duchovní orientace a význační spisovatelé české literatury devatenáctého století. Svě recenze věnuje například Sládkovi¹⁴⁰, Erbenovi¹⁴¹ a Zeyerovi¹⁴².

Pod vedením Zahradníčka vzniká v Akordu hned několik tematických čísel. V devátém ročníku jde o číslo věnované památce Josefa Floriana, v jedenáctém vzniká číslo ku příležitosti šedesátých narozenin Josefa Vašici. Hned v osmém ročníku je v souvislosti se stým výročím narození Julia Zeyera uveřejněno několik zeyerovských textů, mezi nimi báseň¹⁴³, próza¹⁴⁴, několik studií¹⁴⁵ a ukázky z korespondence¹⁴⁶. Tato specificky vyčleněná čísla reagují tedy na aktuální kulturní události. Dalším takovým je třináctý ročník, v němž se odráží již několikrát zmiňované výročí zjevení Panny Marie na La Salettě. Jak už jsme poznamenali v našem komentáři k básnickově skladbě La Saletta, rozšiřovatelem tohoto poslání se v českém kulturním světě stal Josef Florian, který byl ovlivněn postavou francouzského básníka Leóna Bloye, jehož prvním překladatelem do cizího jazyka se stal. Právě o něm nacházíme v Akordu studii Jaroslava Hlouška *Rytíř Panny Marie Bolestné*¹⁴⁷ a Zahradníčkem přeložený text Pierra Emmanuela *Zvěstovatel mystického těla*¹⁴⁸.

Z korespondence Jana Zahradníčka s přispěvateli Akordu můžeme vyčíst, že dobová situace pro vycházení časopisu nebyla jednoduchá. Jako podléhaly cenzuře vydávané knihy, neunikly jí ani časopisy. Rudolfu Černému tak například básník píše: „*psal mi Levíček, že to Florianovské číslo vyšlo z cenzury pošramoceno.*“¹⁴⁹ Následující rok už čteme v dopise J. Vašicovi: „*O Akord mám jisté obavy, začínají se*

¹⁴⁰ Akord, roč. IX, 1941/1942, s. 24

¹⁴¹ Akord, roč. IX, 1941/1942, s. 190

¹⁴² Akord, roč. IX, 1941/1942, s. 233

¹⁴³ R. M. Rilke: Juliu Zeyerovi, Akord, roč. VIII. 1940/1941, s. 274

¹⁴⁴ J. Svítal-Karník: Má vzpomínka na Zeyera, Akord, roč. VIII. 1940/1941, s. 365

¹⁴⁵ například T. Vodička: Živý Zeyer, Akord, roč. VIII. 1940/1941, s. 277

¹⁴⁶ Z dopisů Julia Zeyera Josefu V. Sládkovi, Akord, roč. VIII. 1940/1941, s. 295

¹⁴⁷ Akord, roč. XIII., 1947, s. 2

¹⁴⁸ Akord, roč. XIII., 1947, s. 138

¹⁴⁹ dopis J. Z. Rudolfu Černému z 22. 4. 1942, otištěno in Zejda, Radovan: Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka, Sursum, Tišnov 2004, s. 79

o něj zajímat protektorátní úřady.“¹⁵⁰ V kapitole o Zahradníčkově životě v době vedení časopisu už jsme předznamenal, jak Akord v době okupace dopadl. Protektorátní úřady ho totiž skutečně zastavily, k události pro všechny nepříjemné došlo v červnu roku 1944.

Po osvobození se začaly objevovat náznaky, že časopis bude znovu obnoven a Zahradníček se tak chystal na opětovné zahájení jeho činnosti. Bedřichu Fučíkovi v září roku 1945 píše: „*Tady mi dnes říkali, že Akord bude konečně povolen, a že už mohu dát věci, které mám, sázet.*“¹⁵¹ Už v úvodním medailonku jsme ale uvedli, že konec války neznamenal pro Zahradníčka bezstarostné a klidné období. Na vyhrocující se situaci katolických spisovatelů reagují i přispěvatelé Akordu. Po únorovém převratu v roce 1948 už nemá časopis tohoto rázu šanci na přežití a je s dalšími nevyhovujícími definitivně zastaven.

6.2 Obsah Akordu a jeho proměny

6.2.1 Základní vymezení rubrik

Stavba Akordu, rozložení a obsáhlost rubrik se postupem času měnila. Pokusíme se tu vystihnout základní charakteristiku obsahu jednotlivých ročníků časopisu. V následujících podkapitolách se budeme daným rubrikám věnovat podrobněji. V naší bibliografii toto rozvržení částečně dodržujeme, ale také provádíme určité úpravy s ohledem na praktické využití, podrobnější popis změn zachycuje ediční poznámka k vytváření bibliografického soupisu.

Stabilními rubrikami, které mají své místo v každém ze Zahradníčkových ročníků, jsou Básně a Próza. Ve všech číslech se objevuje poezie a povídky domácích autorů, významnou část však tvoří i překlady děl zahraničních. Tento oddíl tak prochází od dob Durychových, kdy měl v časopisu jen vedlejší postavení, význačných proměn a stává se základním kamenem každého čísla.

Beletristické texty jsou střídány literárními kritikami, studiemi, úvahami, jež můžeme najít v málo proměňující se rubrice Kritiky, úvahy, studie, eseje a dopisy;

¹⁵⁰ dopis J. Z. Josefu Vašicovi z 31. 1. 1943, otištěno in Zejda, Radovan: Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka, Sursum, Tišnov 2004, s. 81

¹⁵¹ dopis J. Z. Bedřichu Fučíkovi z 3. 9. 1945, otištěno in Zejda, Radovan: Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka, Sursum, Tišnov 2004, s. 95

později označované ve své podstatě jen mírně odlišnými názvy, například Úvahy, kritiky a eseje. Tuto část textu tvořily příspěvky českých, především literárních, osobností. Mezi přispěvateli ale můžeme nalézt například Zahradníčkova přítele, kněze Ondřeje Damborského. Kromě toho se tu vyskytovaly v různé míře i překlady zahraničních kritických textů a esejů, jejichž počet se postupně zvětšoval.

Literárně kritická část revue pokračuje dál v konkrétněji orientovaných Posudcích o knihách. Terčem hodnocení jsou nové knihy jak beletristické, tak i kritiky a teoretické práce či nová vydání a překlady starších děl. Akord poskytuje prostor pro názory na české publikace, velkou část však věnuje i posudkům o pracích vznikajících za hranicemi.

Tyto rubriky tvoří stabilní součást všech ročníků pod vedením Jana Zahradníčka. Nejednotně se ale vyskytují další oddíly: v prvním roce Zahradníčkovy redakce časopis ještě obsahuje rubriku pod názvem Různé, která obsahuje výtvarný doprovod a jeden text Miloše Dvořáka. V ročnících číslo IX., X. a XI. se tato pasáž nevyskytuje vůbec. Od dvanáctého ročníku se ale objevuje oddíl Poznámky, poskytující prostor pro různorodé texty, mezi nimiž jsou asi nejzajímavější reakce na dobové okolnosti a názory na situaci katolických autorů po válce. Velkou váhu mají například texty Timothea Vodičky *Tažení proti katolickým spisovatelům*¹⁵², v němž se výrazně zastává duchovně orientovaných spisovatelů, na prvním místě obhájuje Jana Zahradníčka, a následné *Mlčení o katolických spisovatelích*¹⁵³. Akord se zde také věnoval osudům Jakuba Demla (*Proč vystoupil Jakub Deml ze Syndikátu českých spisovatelů*¹⁵⁴, anonymně; R. Černý: *Kritický měsíčník a Jakub Deml*¹⁵⁵).

6.2.2 Básně

Akord se sám charakterizoval jako „měsíčník pro literaturu, umění a život“, jeho zájmy se postupně od Durychova kulturně politického zaměření přesunuly už v mezidobí v letech 1934 – 1939 k literárně teoretickým a kritickým otázkám, což se za redakce Jana Zahradníčka ještě více upevnilo. Jedním z pilířů časopisu se tak stala i poezie. Pokud se podíváme podrobněji na soupis básníků, kteří do této rubriky přispívali, můžeme si povšimnout, že se jedná o velice různorodou škálu. Už

¹⁵² Akord, roč. XIII., 1947, s. 177

¹⁵³ Akord, roč. XIII., 1947, s. 374

¹⁵⁴ Akord, roč. XIV., 1947/48, s. 187

¹⁵⁵ Akord, roč. XIV., 1947/48, s. 228

od druhého období vydávání časopisu zde básně publikuje například Klement Bochořák, Vladimír Vokolek nebo Jan Dokulil. Mohli bychom říci, že jde o spisovatele nábožensky orientované, i když je samozřejmě nemůžeme hodnotit jednotně, ale pro základní charakteristiku uijeme toto obecnější označení. Mezi ně se řadí i Jan Zahradníček, který v Akordu publikoval mnoho svých básní otištěných později ve vydávaných sbírkách, jak už jsme poznamenali v kapitole o jeho tvorbě v době vedení časopisu. Tito autoři patřili k pravidelným přispěvatelům do rubriky Básně prakticky ve všech ročnících. Pouze poslední ročník, kdy už byla budoucnost časopisu nejistá, není na původní poezii tak bohatý a otištěno je jen osm básní včetně dvou Zahradníčkových.

Hned v osmém ročníku můžeme najít báseň Jiřího Ortena, který v době druhé světové války jako Žid publikovat nesměl, proto i zde píše pod pseudonymem Jiří Jakub. Orten byl přítelem Františka Halase, díky němuž se také do Akordu dostal, od něho Jan Zahradníček znal pravou identitu básníka. V dopise Zahradníček Halasovi píše: „*Jak by bylo možno poslat J. Jakobovi honorář za báseň? A řekni mu, prosím Tě, že jsem tam dal dvě básně, ale že Rozmluvu zabavili!*“¹⁵⁶ V časopise tak najdeme jen báseň *Žalm*¹⁵⁷.

Postupně se začínají v této rubrice objevovat i další básníci mladší generace. V ročníku číslo X. je otištěna například báseň Jiřího Šotoly, v následujících pak verše Ivana Blatného, Ivana Slavíka. Publikuje zde i Ludmila Macešková, později i pod pseudonymem Jan Kameník. Zahradníček tedy dával prostor i novým autorům a neomezoval výběr poezie čistě jen na nábožensky orientované verše.

Básníkův přítel František Halas, i přes Zahradníčkovy výzvy k zaslání vlastní poezie, v Akordu publikoval jen překlady básníka Adyho. Tím se dostáváme k cizím autorům, kteří zde byli zastoupeni poměrně velkou měrou. Mezi nejvýznamnější překladatele patřil Otto František Balber, Ivan Slavík, Josef Heger, Adolf Gajdoš a několik textů přeložil i Jan Zahradníček. Tato rubrika poskytuje opravdu široké spektrum poezie. Najdeme tu jak klasické texty (Dante Alighieri¹⁵⁸), tak třeba prokleté básníky (Charles Baudelaire¹⁵⁹), T. S. Eliota¹⁶⁰ i R. M. Rilkeho¹⁶¹. Akord

¹⁵⁶ Wiendl, Jan – Komárek, Jan (eds.): *Není dálky... Vzájemná korespondence Františka Halase a Jana Zahradníčka z let 1930-1949*, Paseka, Praha – Litomyšl 2003, s. 69

¹⁵⁷ Akord, roč. VIII. s. 314

¹⁵⁸ Akord, roč. IX. s. 15, roč. X. s. 19, roč. XIII. s. 217

¹⁵⁹ Akord, roč. XIV. s. 61

¹⁶⁰ Akord, roč. XIII. s. 97, 256

¹⁶¹ Akord, roč. VIII. s. 274

obsahuje i několik cyklů básní, například Z indické poesie¹⁶², Ze středověké latinské poesie¹⁶³, Z anglické poesie¹⁶⁴, Z polské lyriky¹⁶⁵ a další. Můžeme tu tak pozorovat snahu pokrýt širokou oblast světové tvorby a to jak dobově, tak i poskytnout náhled do poezie z různých koutů světa.

6.2.3 Próza

Původní i přeložená próza měla jako poezie své pevné místo v obsahu Akordu, i když nebyla kvantitativně tak obsáhlá jako básně, což ovšem samozřejmě souvisí s rozsahem textů. Z domácích autorů byl pravidelným přispěvatelem, až do dvanáctého ročníku včetně, Zahradníčkův přítel Jan Čep, kterého básník vyzývá ke spolupráci hned od začátku¹⁶⁶. Častěji kromě něj do časopisu píše prozaické texty například Milena Ulmanová, Gerta Göpfertová a Cyril Vochoza, jehož totožnost odhaluje Zahradníček v dopise Jakubu Demlovi: „*Jistě je Vám dosud neznámo, že ten Cyril Vochoza, jehož povídka v posledním Akordu Vás tak chytila, není nikdo jiný než prof. Rudolf Černý z Třebíče, kterého jistě znáte.*“¹⁶⁷ Černý byl kromě toho stěžejní postavou v literárně kritické činnosti Akordu.

Mezi překladateli nepůvodní prózy nalezneme Jana Čepa, O. F. Bablera, Leopolda Vrlu, manželku Bedřicha Fučíka Jitku Fučíkovou a třeba Zahradníčkovu vzdálenější příbuznou Annu Zahradníčkovou. Tento oddíl je přítomen ve všech ročnících vyjma toho posledního, kde nalezneme jen původní prozaické texty. Rozmanitost z rubriky přeložené poezie pokračuje paralelně i v próze. Opět jsou tu zastoupeny různé světové literatury: ruská, francouzská, německá, španělská. Vedle sebe stojí Franz Werfel¹⁶⁸, William Blake¹⁶⁹ i Paul Verlaine¹⁷⁰, jehož text je otištěn v souvislosti se stým výročím jeho narození.

¹⁶² Akord, roč. XI., s. 169

¹⁶³ Akord, roč. XII., s. 335

¹⁶⁴ Akord, roč. XII., s. 213

¹⁶⁵ Akord, roč. XIII., s. 169

¹⁶⁶ viz dopis citovaný v kapitole Zahradníčkův život v době vedení Akordu, in Čep, Jan – Zahradníček, Jan: Korespondence, I. díl (1931-1943), Aula, Praha 1995, s. 108

¹⁶⁷ dopis J. Z. Jakubu Demlovi z 5. 11. 1947, otištěno in Zejda, Radovan: Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka, Sursum, Tišnov 2004, s. 113

¹⁶⁸ Akord, roč. XIII., s. 302

¹⁶⁹ Akord, roč. XIII., s. 363

¹⁷⁰ Akord, roč. XI., s. 305

6.2.4 Kritiky, úvahy, studie a eseje

Tato rubrika tvoří společně s Posudky o knihách jádro literárně kritické činnosti Akordu. Vůdčími osobnostmi časopisu v této oblasti byli Bedřich Fučík a Miloš Dvořák, mezi další výrazné přispěvatele patří například Rudolf Černý, Albert Vyskočil, Timotheus Vodička a Josef Vašica. Každý z nich obohacoval tento oddíl texty s různou, sobě vlastní, tematikou.

Za literárně historickými pracemi, vyskytujícími se v menší míře, najdeme převážně jméno Josefa Vašici, který přispíval studiemi a kritikami především o starší české literatuře, o Michnovi, Bridelovi, a komentáři k překladu Bible. Vašicově přínosu bylo věnováno jedno číslo jedenáctého ročníku Akordu při příležitosti jeho šedesátých narozenin. Texty o činnosti této význačné osobnosti přispěli například Vilém Bitnar¹⁷¹, Jan Čep¹⁷² nebo Zdeněk Kalista¹⁷³. Bitnar kromě článku o Vašicovi publikoval v několika ročnících své *Příspěvky k dějinám poesie českého baroku*¹⁷⁴, které rovněž můžeme zařadit do literárně historického obsahu Akordu.

Bedřich Fučík věnoval své studie například nové próze, již věnuje několik textů, stejně jako Hrubínovi nebo Holanovi. Podrobným pojednáním je například jeho *Cesta Františka Křeliny*¹⁷⁵. Tématem pro práce Miloše Dvořáka se stávají obecné otázky o literární kritice¹⁷⁶, významně se zajímá i o nově vycházející poezii a mladší autory. Už v osmém ročníku publikuje například svou studii *Pásmo mladé lyriky*¹⁷⁷, věnující se kromě jiných Mikuláškově a Ortenovi (zde pod pseudonymem K. Jílek). Dalším textem se stejným zájmem je například jeho *Zvuk a slovo aneb drama dnešní lyriky*¹⁷⁸. Několik příspěvků věnuje Otokaru Březinovi, mezi rozsáhlejší patří například *Vůle v díle Otokara Březiny*¹⁷⁹. Literárně teoretickou část rubriky obohacuje Timotheus Vodička, mezi jeho nejvýznamnější příspěvky patří rozsáhlá studie *Princip českého verše*¹⁸⁰, která obsahuje mnoho názorných příkladů s grafickými rozborů konkrétních veršů.

¹⁷¹ Bibliografie knižních edicí Jos. Vašici, Akord, roč. XI., s. 396

¹⁷² K šedesátce prof. Dr. Jos. Vašici, Akord, roč. XI., s. 362

¹⁷³ Josef Vašica a český barok, Akord, roč. XI., s. 380

¹⁷⁴ Akord, roč. X, s. 369, roč. XI. s. 65, 229

¹⁷⁵ Akord, roč. VIII., s. 325

¹⁷⁶ O českou literární kritiku, Akord, roč. VIII., s. 49, Smysl kritiky, Akord, roč. IX., s. 338

¹⁷⁷ Akord, roč. VIII., s. 166

¹⁷⁸ Akord, roč. XI., s. 13

¹⁷⁹ Akord, roč. XI., s. 98

¹⁸⁰ Akord, roč. X, s. 107

Další tematické číslo Akordu je věnováno vzpomínce na Josefa Floriana, jenž umírá na konci roku 1941. Osobní vzpomínky v devátém ročníku zaznamenává Jan Čep, Ondřej Damborský, obecněji o Florianově činnosti pak píše Jaroslav Durych nebo Aloys Skoumal a Timotheus Vodička. Stará říše a nejobsáhlejší edice Dobré dílo stojí v centru pozornosti Jana Dokulila a Bedřicha Fučíka.

Literárně kritickému zhodnocení a recepci díla neuniká ve svém časopise ani Jan Zahradníček. Miloš Dvořák píše studii *Zahradníčkovy Korouhve*¹⁸¹ vzápětí poté, co sbírka vyšla. Významná je především poválečná práce Oldřicha Králíka *Zahradníčkovy Korouhve a válečná censura*¹⁸², o které už jsme se výše zmiňovali. Králík zde podrobně rozebírá cenzurou vynucené změny, o nichž sám Zahradníček mluvil na své přednášce roku 1942 v Olomouci.

Ze zahraničních prací bychom mohli uvést především několik Červinkových překladů, jimiž přibližuje čtenářům Kierkegaarda. Formou výňatků prezentuje jeho filozofii v textech *O náboženství*¹⁸³ a *O lásce*¹⁸⁴. V souvislosti s jubilejním číslem věnovaném J. Vašicovi je otištěna studie D. I. Čyževského *Ke kompozici Bridelovy básně „Co bůh? člověk?“*¹⁸⁵ s reakcemi na Vašicovy názory.

6.2.5 Posudky o knihách

Ústřední vymezení Akordu pokračuje v následující, početně velice široké, rubrice Posudky o knihách. Na rozdíl od textů náležejících do předchozího oddílu jsou tyto příspěvky spíše kratšími recenzními pohledy na aktuální novinky na knižním trhu. Jednotlivé studie byly mnohem většího rozsahu, zabírajíce i několik stran časopisu, oproti tomu posudky jsou někdy pouze o pár řádcích. Z větší části jsou jejich autoři podepsáni pod svým vyjádřením pouze iniciálami a šiframi, v ediční poznámce detailněji informujeme o naší snaze autory odkrýt.

Početně nejvíce posudků o nových i znovu vydávaných knihách publikují již několikrát připomínané stěžejní osobnosti literárně kritické a teoretické činnosti Akordu, jde tedy o Miloše Dvořáka, Timothea Vodičku, Rudolfa Černého, Jana Dokulila, Bedřicha Fučíka a Jana Zahradníčka. V pozdějších ročnících se často

¹⁸¹ Akord, roč. VIII., s. 134

¹⁸² Akord, roč. XII., s. 185

¹⁸³ Akord, roč. X, s. 291

¹⁸⁴ Akord, roč. XI., s. 135

¹⁸⁵ Akord, roč. XI., s. 364

objevují články Jaroslava Červinky, Bohumila Pavloka a Zdeňka Rotrekla. Kromě beletrie a literárně teoretických prací jsou posuzovány studie z oboru dějin umění, teorie umění, velkou část rubriky tvoří recenze o cizích dílech.

I zde se odráží pokračující zájem Miloše Dvořáka o mladé básníky, hodnotí Blatného *Melancholické procházky*¹⁸⁶, Sedloňovu prvotinu *Zvichřené jasany*¹⁸⁷ nebo Kainarovy *Osudy*¹⁸⁸. V centru vidění však nestojí jen zcela nová tvorba, třeba sám Zahradníček věnuje pozornost novým vydáním Zeyera, Sládka či Erbena. Timotheus Vodička píše o širokém spektru publikací, sleduje teoretické práce o starší české literatuře¹⁸⁹ i její nové edice¹⁹⁰, překlady z cizích literatur¹⁹¹.

Rubrika tak poskytovala svým čtenářům kromě názorů a doporučení především přehled toho, co se zcela nově nebo opětovně v literatuře objevilo. Pozornost byla věnována základním beletristickým žánrům, poezii a próze, kritice však neucházely ani sborníky, korespondence a paměti.

¹⁸⁶ Akord, roč. IX., s. 377

¹⁸⁷ Akord, roč. XI., s. 197

¹⁸⁸ Akord, roč., XIV., s. 191

¹⁸⁹ př. Vilém Bitnar: Zrození barokového básníka, Akord, roč. VIII., s. 370

¹⁹⁰ př. Jan Amos Komenský: Orbis pictus – Svět v obrazech, Akord, roč. IX., s. 145;

¹⁹¹ př. Lope de Vega: Sedlák svým pánem, Akord, roč. IX., s. 155; William Shakespeare: Hamlet, králevic dánský, Akord, roč. IX., s. 154

7. EDIČNÍ POZNÁMKA K BIBLIOGRAFII A REJSTRÍKŮM

7.1 Základní členění bibliografie

7.1.1 Ročníky a rubriky

Bibliografický soupis časopisu Akord jsme vzhledem k zadané tematice práce omezili na ročníky, které byly redigovány Janem Zahradníčkem. Jedná se tedy o následující:

- roč. VIII. (1940/41)
- roč. IX. (1941/42)
- roč. X. (1942/43)
- roč. XI. (1943/44)
- roč. XII. (1945/46)
- roč. XIII. (1947)
- roč. XIV. (1947/48)

Při vytváření soupisu jsme vycházeli ze svázaných výtisků s celistvým stránkováním. Dané ročníky tedy chápeme jako specifické celky. Nedoplňujeme rozdělování na jednotlivá čísla, vzhledem k problematickému vytváření číslování stránek. Jak už jsme popsali v charakteristice časopisu v textu diplomové práce, měl tento několik pravidelných rubrik, které se lišily jen málo. Základního vymezení se přidržujeme i my. Soupis však dále vrstvíme a vytváříme tak následující oddíly:

- Básně původní
- Básně přeložené
- Próza původní
- Próza přeložená
- Kritiky, úvahy, studie, eseje (původní)
- Kritiky, úvahy, studie, eseje (přeložené)
- Posudky o knihách
- Různé

Tři stěžejní rubriky tedy dále dělíme na původní a přeložené. Původní kategorie Různé a Poznámky sjednocujeme pod označení Různé, kam dále řadíme i případný výtvarný doprovod, či ukázky z korespondence. Tyto žánry jsou totiž přítomny v malém množství, proto pro ně neutváříme samostatné rubriky. Pravopis při psaní názvů rubrik upravujeme dle současné normy, nedodržujeme tedy původní formu, např. essaye, prosa.

Kromě ročníku číslo XIV., jsou všechny další ve své svázané verzi uvedeny obsahy. V nich se však vyskytují četné chyby, jinak udaná paginace, chybí některé příspěvky. My vycházíme z textu časopisu, proto jsme se jich vyvarovali a mohou se mezi naší bibliografií a obsahy objevovat odlišnosti.

7.1.2 Bibliografický záznam

Konkrétní záznam sjednocujeme do jednotné formy, která je následující:

- příjmení, jméno (autora příspěvku)
 - u anonymních textů je tato část vynechána, výjimkou jsou explicitní označení anonymu, například „Anonym z r. 1580“ v původní próze X. ročníku, uměle doplňujeme označení „anonym“ ve XIV. ročníku u posudku na knihu Suzanne Renaud *Dveře v přítmi*
 - pseudonymy ponecháváme, v závorce však doplňujeme skutečné jméno autora
 - velká část textů je podepsána iniciálami, o těch více níže
- název příspěvku
- strana – pouze formou arabské číslice
- v závorkách se objevují doplňující informace
 - u příspěvků cizího původu je v závorce uveden překladatel, pokud není dohledatelný, ponecháváme tuto pozici prázdnou
 - informace, které přebíráme z původního textu časopisu: označení „fragment“, „úryvek“, původ textu „z cyklu ...“, další informace o příspěvku přítomné v textu, podoba výtvarného doprovodu

7.2 Problémy při vytváření bibliografie a jejich řešení

7.2.1 Cykly básní

V časopise se objevuje několik cyklů básní spojených pod jediné označení. Tyto texty rozepisujeme po jednotlivých básních a v závorce doplňujeme informaci, v jakém cyklu jsou přítomny. Jedná se o tyto konkrétní příklady:

- roč. XI.: Z indické poesie, Z prákrtské lyriky
- roč. XII.: Ze středověké latinské poesie, Z anglické poesie
- roč. XIII.: Ze slovenské lyriky, Z italské lyriky, Z polské lyriky, Z novořecké lyriky

Ukázky ze slovenské poezie jsou explicitně pojmenovány Ze slovenské lyriky jen v obsahu, v textu toto označení chybí, my ho však ponecháváme v závorce.

7.2.2 Šifry autorů

Zkratky autorů, především v rubrice Posudky o knihách, jsou v obsahu uvedeny nepravidelně, někdy na začátku záznamu, jindy jsou však umístěny až nakonec. V bibliografii přesouváme zkratky na počátek a rubriku řadíme podle abecedního pořádku těchto šifer.

Velká část příspěvků je v časopise podepsána pouze iniciálami, zkratkami. V bibliografii jsme se je pokusili dešifrovat. Základním zdrojem pro tuto činnost nám byl soupis přispívajících autorů, který je uveden ve svázaných výtiscích v každém ročníku kromě čtrnáctého. Jako stěžejní pramen jsme také využili Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře zpracovaný Jaroslavem Vopravilem¹⁹². Dalším zdrojem pro tuto práci byl i Lexikon české literatury¹⁹³. Za šiframi uvádíme v bibliografii v závorce celé jméno autora. Přesto se nám nepodařilo odhalit všechny, v těchto případech klademe do závorky otazník. U některých je pravděpodobnost autorství velká, nemůžeme ale texty autorů přisoudit stoprocentně, zde uvádíme za námi navrhované jméno otazník. Podoby záznamu se tedy v bibliografii vyskytují tři:

- j. d. (= Jan Dokulil)
- Fc. (?)

¹⁹² Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1973

¹⁹³ Academia, Praha 1985-2008

- M. D. (= Miloš Dvořák?)

7.2.3 Pseudonymy

Několik příspěvků je publikováno pod pseudonymy, ty v bibliografii zachováváme a dešifrujeme je zde:

- J. Hobza = Jan Zahradníček:
 - o překlad básně R. M. Rilkeho *Juliu Zeyerovi*, Akord, roč. VIII., 1940/1941, s. 274
- J. Svítíl-Karník = Josef Svítíl:
 - o próza *Má vzpomínka na Zeyera*, Akord, roč. VIII., 1940/1941, s. 365
- Jan Kameník = Ludmila Macešková:
 - o báseň *Neviditelný let*, Akord, roč. XII., 1945/1946, s. 84
 - o báseň *David*, (dramatická báseň), Akord, roč. XIV. 1947/1948, s. 206
- Azorin = J. A. T. Martinez Ruiz:
 - o próza *Prodavač perníku*, Akord, roč. IX., 1941/1942, s. 84
 - o próza *Hidalgo (Kořeny Španělska)*, Akord, roč. IX., 1941/1942, s. 85
- Rachilde = M. Vallette-Eymery:
 - o próza *Pijačka krve*, Akord, roč. XI., 1943/1944, s. 174
 - o próza *Hodokvas stínů*, Akord, roč. XI., 1943/1944, s. 178
- Jiří Jakub = Jiří Orten
 - o báseň *Žalm*, Akord, roč. VIII., 1940/1941, s. 314
- Cyril Vochoza = Rudolf Černý:
 - o próza *Loňské pampelišky*, Akord, roč. X., 1942/ 1943, s. 243
 - o próza *Večer a dívka*, Akord, roč. XI., 1943/1944, s. 85
 - o próza *Pracovní schůze*, Akord, roč. XI., 1943/1944, s. 296
 - o próza *Účast*, Akord, roč. XII., 1945/1946, s. 20

7.2.4 Příspěvky uvedené v časopise na jiném místě

Některé příspěvky jsou v časopise publikovány v rubrice Posudky o knihách, jejich charakterem jde však spíše o studie a úvahy. Proto tyto texty uvádíme v rubrice Kritiky, úvahy, studie, eseje (původní), což koresponduje i s jejich zařazením v obsazích jednotlivých ročníků. Jedná se o tyto případy:

- M. Dvořák: *Rabindranath Thakur zemřel*, roč. IX.
- J. Vašica: *Ještě staročeská legenda o sv. Kateřině*, roč. IX.
- O. Friš: *K ukázkám z indické poesie*, roč. XI.
- J. Vašica: *K sedmdesátinám V. Bitnara*, roč. XI.

7.3 Ediční poznámka k rejstříkům

Součástí práce jsou kromě bibliografie i tři rejstříky, prvním z nich je jmenný rejstřík autorů, kteří do Akordu přispěli, druhým je doplněk ke jmennému rejstříku – rejstřík nerozluštěných šifer, třetím pak rejstřík věcný.

7.3.1 Jmenný rejstřík a Rejstřík nerozluštěných šifer

Jmenný rejstřík poskytuje soupis všech českých i zahraničních autorů, kteří do Akordu přispěli ve všech jeho rubrikách. Nalezneme v něm tedy jak tvůrce beletrie, tak literární teoretiky, historiky a další. Forma zápisu v rejstříku je jednotná, nejprve je uvedeno příjmení a jméno autora, následují odkazy do jednotlivých ročníků. Římská číslice značí číslo ročníku, arabská číslo stránky.

Problémem bylo začlenění šifer do rejstříků. Odkazy k těm textům, u nichž jsme autora rozluštili, jsou uvedeny u celého jeho jména, bez poznámky o tom, které z nich psal pod šifrou. Nedešifrované zkratky jsme zařadili do zvláštního rejstříku nerozluštěných šifer. Ponechali jsme je v podobě, v níž se v Akordu vyskytují a jak jsme je použili v bibliografii.

Pseudonymy řešíme následujícím způsobem:

Pokud psal autor ve všech námi vybraných ročnících pod jediným pseudonymem, docházíme k dvojímu řešení:

- u těch, kteří ani jinak nepublikovali pod svým pravým jménem, uvádíme v rejstříku jejich pseudonym a v závorce doplňujeme jejich skutečné jméno; jedná se o cizí autory Azorín a Rachilde
- jména autorů publikujících v Akordu nejednotně i pod pseudonymem i pod pravým jménem sjednocujeme a v rejstříku je uvádíme pod jejich skutečným jménem s poznámkou o tom, který odkaz náleží k příspěvku uvedenému pod

pseudonymem; jedná se o Ludmilu Maceškovou (= Jan Kameník) a Rudolfa Černého (= Cyril Vochoza)

- Josef Svítíl publikoval jeden příspěvek, odkaz k němu necháváme pod pseudonymem, který použil, tedy J. Svítíl-Karník, a do závorky doplňujeme pravé jméno
- Jiřímu Ortenovi byla otištěna jedna báseň pod pseudonymem Jiří Jakub, v rejstříku ho tedy řadíme také pod tuto šifru, v závorce doplňujeme pravé jméno

7.3.2 Věcný rejstřík jmenný

Věcný rejstřík jmenný obsahuje soupis všech spisovatelů, literárních teoretiků, překladatelů a dalších postav kulturního života, o nichž se v Akordu pojednává v rubrikách Kritiky, úvahy, studie, eseje (původní i přeložené), Posudky o knihách a Různé. V rejstříku neoddělujeme jména českých a zahraničních osobností. Forma zápisu je totožná s formou v rejstříku jmenném, nejdříve uvádíme příjmení a jméno a následuje soupis odkazů do časopisu. Římská číslice odkazuje k ročníku, arabská ke straně v Akordu.

Pseudonymy řešíme v rejstříku následujícím způsobem:

- Jiří Orten – v rejstříku uvádíme toto jeho jméno, vzhledem k tomu, že i takto se o něm po válce v Akordu píše, a soupis doplňujeme odkazy ke K. Jílkovi, s explicitním označením, kdy je o něm pojednáváno pod tímto pseudonymem
- Jan Svítíl – v rejstříku jsou odkazy k literatuře o něm uvedeny pod jeho pseudonymem Jan Karník, tento zápis je doplněn, opět s explicitním označením, o odkazy k J. Svítilovi-Karníkovi.

8. ZÁVĚR

V této diplomové práci jsme se pokusili poskytnout další příspěvek ke zkoumání důležité součásti české literární historie, významných literárních časopisů, které měly značný vliv na soudobou kulturu. Jednou takovouto základnou byl i Akord, umožňující komentovat a dokumentovat literaturu i dobové okolnosti za okupace a po druhé světové válce.

Naším cílem bylo charakterizovat třetí období časopisu, které navázalo na předchozí redakci měnící postupně naladění revue z kulturně politické na literárně kritickou a teoretickou. Naše snahy směřovaly k popsání těchto let Akordu jako celku i ke specifikaci jednotlivých ročníků a především zachycení vývoje rubrik, různorodosti příspěvků i příspěvatelů.

Vedení revue Janem Zahradníčkem nešlo popsat bez rozboru jeho díla, které neustále zaujímalo primární pozici v jeho zájmech, tento pocit se částečně odráží i v práci redaktorské. V popisu sbírek a samostatně vydaných skladeb jsme zachytili vývoj motivický, postavení lyrického subjektu a jeho pocity, zároveň jsme věnovali pozornost formální podobě veršů a básnickým prostředkům. O této stránce poezie jsme se zmiňovali i v úvodním popisu celku básníkovy života a díla, konkrétnějším rozbohem básní doby Akordu jsme se snažili poskytnout vhled do Zahradníčkova básnického vývoje i v této rovině.

Jan Zahradníček čelil za svého vedení revue nátlakům cenzury, posléze i tlaku na svou vlastní osobu, přesto však udržel časopis na určité úrovni a snažil se co nejvíce omezovat příspěvky pod tuto úroveň klesající, i když sám píše, že někdy nebylo zbylí: *„čekala mě korektura Akordu, zaměstnání velmi nemilé, když se příspěvků nedostává a člověk musí cpát do čísla věci, které by raději autorům vrátil.“*¹⁹⁴

Další zkoumání, které by se mohlo odvíjet od této diplomové práce, by směřovalo především k dopracování bibliografie Akordu před Zahradníčkem, vytvoření celkového pohledu na vývoj časopisu, jež jsme tu pouze naznačili v jednom jeho vývojovém období. S vytvořením komplexní bibliografie by

¹⁹⁴ dopis J. Z. Janu Čepovi z 30. 3. 1943, otištěno in Zejda, Radovan: Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka, Sursum, Tišnov 2004, s. 82

korespondovalo i sepsání úplných jmenných a věcných rejstříků Akordu od jeho počátku.

Krokem směrem k prohloubení zkoumání Zahradníčkova období literárně kritické revue by pak mohlo být zpracování básnickovy korespondence se stěžejními přispěvateli, tím by se významně obohatil pohled na vznik jednotlivých čísel Akordu. Odhalen by byl proces vytváření struktury daných rubrik, začleňování překladů, jejich výběr. Ukázky z korespondence, které poskytuje ve své knize¹⁹⁵ Radovan Zejda, utvářejí básnickovu redaktorskou činnost jen v náznacích a zmínkách. I z těchto krátkých zpráv lze však vyčíst, že osud časopisu ležel Janu Zahradníčkovi na srdci, jako šéfredaktor se o něj staral pečlivě a v mezidobí, kdy bylo protektorátními úřady pozastaveno vydávání, stále doufal v jeho obnovení.

Naší primární snahou bylo umožnit čtenáři detailnější pohled na dílo Jana Zahradníčka vznikající souběžně s prací v Akordu a propojit tak dvě tváře básníka, který nebyl jen básníkem.

¹⁹⁵ Zejda, Radovan: Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka, Sursum, Tišnov 2004

9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Prameny

ZAHRADNÍČEK, Jan. *Korouhve*. In ZAHRADNÍČEK, Jan. *Dílo I.* eds.: Trávníček, M. – Zejda, R. na základě smz. edice B. Fučíka. Praha: Československý spisovatel, 1991. s. 257-313. ISBN 80-202-0287-0.

ZAHRADNÍČEK, Jan. *Svatý Václav*. In ZAHRADNÍČEK, Jan. *Dílo I.* eds.: Trávníček, M. – Zejda, R. na základě smz. edice B. Fučíka. Praha: Československý spisovatel, 1991. s. 315-330. ISBN 80-202-0287-0.

ZAHRADNÍČEK, Jan. *Pod bičem milostným*. In ZAHRADNÍČEK, Jan. *Dílo II.* eds.: Trávníček, M. – Zejda, R. na základě smz. edice B. Fučíka. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 7-60. ISBN 80-202-0390-7.

ZAHRADNÍČEK, Jan. *Stará země*. In ZAHRADNÍČEK, Jan. *Dílo II.* eds.: Trávníček, M. – Zejda, R. na základě smz. edice B. Fučíka. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 61-150. ISBN 80-202-0390-7.

ZAHRADNÍČEK, Jan. *La Saletta*. In ZAHRADNÍČEK, Jan. *Dílo II.* eds.: Trávníček, M. – Zejda, R. na základě smz. edice B. Fučíka. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 217- 252. ISBN 80-202-0390-7.

ZAHRADNÍČEK, Jan. *Rouška Veroničina*. In ZAHRADNÍČEK, Jan. *Dílo II.* eds.: Trávníček, M. – Zejda, R. na základě smz. edice B. Fučíka. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 151-216. ISBN 80-202-0390-7.

Korespondence, vzpomínky

ČEP, Jan – ZAHRADNÍČEK, Jan. *Korespondence*. I. díl (1931-1943). ed. Trávníček, M. Praha: Aula, 1995. 407 s.

ČEP, Jan – ZAHRADNÍČEK, Jan. *Korespondence*. II. díl (1943-1948). ed. Trávníček, M. Praha: Aula, 2000. 416 s.

HALAS, František – ZAHRADNÍČEK, Jan. *Není dálky... Vzájemná korespondence Františka Halase a Jana Zahradníčka z let 1930-1949*. eds. Wiendl, J. – Komárek, J. Praha – Litomyšl: Paseka, 2003. 134 s. ISBN 80-7185-591-X.

ZAHRADNÍČEK, Jan Jakub. *Moje vzpomínka na otce a básníka*. In Kubíček, T. – Wiendl, J. (eds.). *Víra a výraz*. Brno: Host, 2005. s. 16-19. ISBN 80-7294-163-1.

Sekundární literatura

BEDNÁŘOVÁ, Jitka – TRÁVNÍČEK, Mojmír. *Komentář*. In ZAHRADNÍČEK, Jan. *Knihy básní*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. s. 767-987 Česká knihnice. ISBN 80-7106-461-0.

BEDNÁŘOVÁ, Jitka. *Nad Zahradníčkovými Korouhvemi a Reynkovou Pietou*. In Česká literatura. roč. 43, č. 4, 1995. s. 381-406.

FUČÍK, Bedřich. *Bujará chudoba*. In FUČÍK, Bedřich. *Čtrnáctero zastavení*. Praha: Melantrich, 1992. s. 233- 258. ISBN 80-7023-109-2.

FUČÍK, Bedřich. *Cestou k La Salettě*. In FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Praha: Arkýř a Melantrich, 1994. s. 59-69. ISBN 80-7023-178-5.

FUČÍK, Bedřich. *Jan Zahradníček*. In FUČÍK, Bedřich. *Rodná krajina básníková*. Praha: Triáda, 2003. s. 314-322. ISBN 80-86138-52-6

FUČÍK, Bedřich. *La Saletta*. In FUČÍK, Bedřich. *Rodná krajina básníková*. Praha: Triáda, 2003. s. 273-284. ISBN 80-86138-52-6

FUČÍK, Bedřich. *O Janu Zahradníčkovi*. In FUČÍK, Bedřich. *Rodná krajina básníková*. Praha: Triáda, 2003. s. 195-219. ISBN 80-86138-52-6

FUČÍK, Bedřich. *Zahradníckovy Jeřáby*. In FUČÍK, Bedřich. *Kritické příležitosti II: [studie, stati a recenze z let 1933-1944]*. Praha: Triáda, 2002. s. 43-47. ISBN 80-86138-39-9.

KRÁLÍK, Oldřich. *Zahradníckovy Korouhve a válečná cenzura*. In KRÁLÍK, Oldřich. *Osvobozená slova*. Praha: Torst, 1995. s. 419-423 ISBN 80-85639-59-9.

MED, Jaroslav. *Poetika apelu (Nad dílem Jana Zahradníčka)*. In Kubiček, T. – Wiendl, J. (eds.). *Víra a výraz*. Brno: Host, 2005. s. 25-29. ISBN 80-7294-163-1.

MED, Jaroslav. *Jan Zahradníček – La Saletta*. In MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Praha: Portál, 2004. s. 103-108. ISBN 80-7178-939-9.

MED, Jaroslav. *Křesťansky orientovaná poezie 1945-1948*. In MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Praha: Portál, 2004. s. 176-179. ISBN 80-7178-939-9.

ROTREKL, Zdeněk. *Jan Zahradníček*. In ROTREKL, Zdeněk. *Skrytá tvář české literatury*. Brno: Blok, 1991. s. 147-162. ISBN 80-7029-052-8.

ŠALDA, František Xaver. *Jan Zahradníček – Jeřáby*. In ŠALDA, František Xaver. *Kritické glosy k nové poezii české*. Praha: Melantrich, 1939. s. 373-376. Dílo F. X. Šaldy; sv. 13.

ŠALDA, František Xaver. *Jan Zahradníček – Pokušení smrti a Návrat*. In ŠALDA, František Xaver. *Kritické glosy k nové poezii české*. Praha: Melantrich, 1939. s.274-276. Dílo F. X. Šaldy; sv. 13.

TRÁVNÍČEK, Mojmír. *Doslov*. In ZAHRADNÍČEK, Jan. *Pod bičem milostným*. Praha: Vyšehrad, 2007. s. 63-65. ISBN 978-80-7021-868-6.

TRÁVNÍČEK, Mojmír. *Ediční poznámka*. In ZAHRADNÍČEK, Jan. *Dílo I*. eds. Trávníček, M. – Zejda, R. na základě smz. edice B. Fučíka. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 331-341. ISBN 80-202-0287-0.

TRÁVNÍČEK, Mojmir. *Vydavatelské poznámky*. In ZAHRADNÍČEK, Jan. *Dílo II*. eds. Trávníček, M. – Zejda, R. na základě smz. edice B. Fučíka. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 461-471. ISBN 80-202-0390-7.

WIENDL, Jan. „Nesluší slunce cele mé.“ *K věžeňské poezii Jana Zahradníčka*. In WIENDL, Jan. *Vizionáři a vyznavači: k otázce sepětí řádu umění a života v české poezii první poloviny 20. století*. Praha: Dauphin, 2007. s. 238-253. ISBN 978-80-7272-111-5.

ZEJDA, Radovan. *Byl básníkem!: život a dílo Jana Zahradníčka*. Tišnov: Sursum, 2004. 423 s. ISBN 80-7323-077-1.

Slovníková literatura

MENCLOVÁ, Věra a kol. *Slovník českých spisovatelů*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2005. 822 s. ISBN 80-7277-179-5.

JANOUSEK, Pavel, ed. *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*. Vyd. 1. Praha: Brána, 1995-1998. 2 sv. ISBN 80-7176-940-1.

OPELÍK, Jiří, ed. et al. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 1. vyd. Praha: Academia, 1985-2008. 7 sv. ISBN 80-200-0797-0.

VOPRAVIL, Jaroslav Stanislav. *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře: (anagramů, kryptonymů, značek, jmen původních, přijatých, dvojitych, polatinštělých atd.)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973. 1540 s. Publikace státních vědeckých knihoven.